

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

ELÄMYKSELLINEN KÄYNTI TIEKIRKOSSA

Hollolan Pyhän Marian kirkko

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Matkailun ala
Matkailun koulutusohjelma
Elämymatkailu
Opinnäytetyö
Kevät 2014
Taija Saari

Lahden ammattikorkeakoulu
Matkailun koulutusohjelma

SAARI, TAIJA:

Elämyksellinen käynti tiekirkossa
Hollolan Pyhän Marian kirkko

Elämymatkailun opinnäytetyö,

44 sivua, 7 liitesivua

Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

Elämyksellinen käynti tiekirkossa, Hollolan Pyhän Marian kirkossa, on prosessi joka lähtee käyntiin ennen kuin matkailija saapuu kirkkoon ja päättyy siihen, kun hän lähtee pois kirkosta. Monet matkailijat hakevat matkaltaan elämyksellisyyttä, halua kokea jotain uutta ja elämyksen onnistuessaan kokonaisuudessaan jopa muutosta ihmisenä olemiseen. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus on luonut elämyskolmion, jonka avulla voi tutkia kohteen tai tuotteen elämyksellisyyttä. Hollolan Pyhän Marian kirkossa elämyksen elementit täyttyvät osittain. Elementit säilyttäen ja niitä korostamalla voidaan tuottaa kävijöille positiivisia kokemuksia ja sitä kautta saada uusia kävijöitä. Tässä opinnäytetyössä Hollolan Pyhän Marian kirkon elämyksellisyyttä tutkitaan omien tekemiäni havaintojen perusteella elämyskolmiota apuna käyttäen.

Elämyksellisyys on yksi motivaatioista matkustaa. Sen rinnalla ovat uskonto ja kulttuuri, jotka ovat olleet jo pitkään suurimpia matkailun motivaatioita. Molemmat ovat vaikea määrittää, koska monet uskonto- ja kulttuurimatkailijat eivät näe itseään suoranaisesti uskonto- tai kulttuurimatkailijana. Usein päällimmäinen motivaatio matkalle lähettäessä on jokin muu, mutta matkan aikana se muuttuu. Uskonto ja kulttuuri ovat kuitenkin sidoksissa matkailuun, joka suuntautuu kirkkoihin. Uskonnosta matkailun motivaationa puhuttaessa pyhiinvaellus nousee usein esiin. Monet kirkot ovatkin pyhiinvaelluksen kohteita ympäri maailmaa. Kirkot ovat vahvasti sidoksissa oman alueensa kulttuuriin. Hollolan Pyhän Marian kirkko sitoo itseensä Hollolan historian ja alueen kulttuurin. Kirkolla on yli 500 vuoden historia takana.

Opinnäytetyö on tehty Hollolan seurakunnalle, mutta varsinaisen hyödyn saa kirkon opas. Oppaana työskentelevä on juuri se, joka vie tarinan avulla palvelua eteenpäin luoden elämyksellisen käynnin tiekirkossa.

Asiasanat: uskonnollisuus, kulttuuri, elämyskolmio, tiekirkko, Hollolan kirkko

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in tourism

SAARI, TAIJA:

Memorable visit to a road church
The Church of St. Mary in Hollola

Bachelor's Thesis in Adventure Tourism, 44 pages, 7 pages of appendices

Spring 2014

ABSTRACT

A memorable visit to a road church, to the Church of St. Mary in Hollola, is a process that will take off before the traveler arrives to the church and ends when she/he leaves the church. Many travelers are seeking memorable experiences and they want to experience something new. When the memorable experience is completed the traveler can change as a person. An experience pyramid theory has been used when studying how memorable visit to the church can be. At the Church of St. Mary in Hollola the elements of the pyramid meet partially. By preserving and highlighting the elements travelers can be provided positive experiences. I have also used my own experiences when studying the elements of memorable experiences of the Church of St. Mary in Hollola.

Having and trying out new experiences can motivate someone to travel. But religion and culture are the oldest motivations to travel. Both of these kinds of travelers are hard to define because religion and cultural travelers don't see themselves as a religion or cultural travelers. The motivation in many cases is something else but it might change during the vacation. Pilgrimage tourism is quite often related to religion tourism and all over the world many of the churches are destinations for pilgrims. The churches are also connected to the culture. The Church of St. Mary in Hollola is all about the historia of Hollola and its culture.

This thesis is made for Hollola's Parish but it is the church guide who gets the benefit of it. Thanks to the guide, the visit can be more memorable and she/he can highlight the elements of the experience pyramid.

Key words: religion, culture, the experience pyramid, the road church, the Church in Hollola

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	MATKUSTAMISEN MOTIVAATIOT	3
2.1	Uskonnollisuus	3
2.2	Kulttuurimatkailu	6
2.3	Elämyksellisyys	8
2.3.1	Elämyksen elementit	9
2.3.2	Elämyksen kokemuksen tasot	10
3	KIRKOT KÄYNTIKOHTEENA	11
3.1	Kirkot maailmalla	11
3.2	Tiekirkot Suomessa	12
3.2.1	Seurakuntien osuus tiekirkkojen toiminnassa	13
3.2.2	Kävijämäärät tiekirkoissa	14
3.2.3	Piditkö tiekirkosta -asiakaspalautteen tulokset	15
4	HOLLOLAN PYHÄN MARIAN KIRKKO	19
4.1	Kirkon historia lyhyesti	19
4.2	Kävijät Hollolan kirkossa	21
5	ELÄMYKSELLINEN KÄYNTI HOLLOLAN KIRKOSSA	26
5.1	Elämyksellisyys Hollolan kirkossa	26
5.2	Elämyksellisyyden lisääminen	30
5.3	Tarinoita Hollolan kirkosta	33
6	YHTEENVETO	35
6.1	Jatkoehdotuksia	36
6.2	Oma prosessi	37
	LÄHTEET	38
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni tavoitteena on kuvata tiekirkkomatkailua ja kehittää Hollolan Pyhän Marian kirkkoa, jatkossa Hollolan kirkko, käyntikohteena. Opinnäytetyön prosessin tuloksena on elämyksellinen käynti tiekirkossa ja nimenomaan Hollolan kirkossa. Hollolan kirkon valitsin kohteeksi sen takia, koska olen ollut siellä kirkko-oppaana. Kirkon elämyksellisyyttä ja sen korostamista olen tutkinut nimenomaan töissä tekemiäni havaintojen perusteella. Jatkossa pystyn tarkastelemaan tekemiäni havaintoja ja ottamaan elämyksellisyyden paremmin huomioon, koska olen menossa taas oppaaksi kesällä 2014.

Lahden ammattikorkeakoulussa matkailualalla suuntautumisopintonani oli elämysmatkailu, joten halusin tuoda sen puolen esiin työssäni. Elämysten luominen on tällä hetkellä muodissa matkailun parissa, joten senkin takia sen nostaminen esiin tuntui luontaiselta. Tiekirkkomatkailemisen elämyksellisyyttä peilaan kuinka elämyksen elementit toteutuvat Hollolan kirkossa ja miten niiden avulla voitaisiin saada kirkon kävijämäärä uuteen kasvuun. Kymmenisen vuotta sitten kirkossa kävijöitä oli reilut 14 000, kun kävijämäärät ovat nyt 6 000 paikkeilla. Koska kävijämäärät ovat olleet laskussa, kirkon aukioloaikoja on ajateltu supistaa.

Kirkossa vierailu luo kulttuurillisia ja enemmänkin hengellisiä elämyksiä. Näistä syistä käsittelen tietoperustassa elämyksellisyyden lisäksi matkustamisen motivaatioita; uskonnollisuutta ja kulttuuria. Matkustamisen motivaatioiden kautta siirryn kirkkoihin käyntikohteina ja ennen kaikkea tiekirkkoihin. Vaikka työssä tulen jonkin verran kirjoittamaan tiekirkkojen historiasta, niin tarkoituksena ei ole kirjoittaa yksittäisen kirkon historiasta. Kirjoitan ainoastaan Hollolan kirkon historiasta lyhyesti.

Toimeksiantajani tälle työlle on Hollolan seurakunta. Otin Hollolan seurakunnan kirkkoherraan Antti Lahtiseen yhteyttä syksyllä 2012 ja kerroin ajatuksestani ”Hollolan seurakunta opinnäytetyöni toimeksiantajana”. Hollolan seurakunta sopi toimeksiantajakseni mielestäni sen takia, koska Hollolan kirkko on ollut jo 90-luvulta lähtien tiekirkko. Se, että olin menossa kesällä 2013 kirkkoon oppaaksi, vahvisti Hollolan seurakunnan valintaa toimeksiantajakseni. Vaikka tämä opinnäytetyö on tehty Hollolan seurakunnalle, niin työstä hyötyy eniten Hollolan kir-

kon opas. Joten työ on varsinaisesti tehty kirkossa työskentelevää opasta varten. Seurakunta tekee kuitenkin pohjatyön elämyksellisyydelle.

Hollolan seurakunta on ollut olemassa jo 1200-luvulla ollen Päijät-Hämeen emäseurakunnan keskus (Hollolan seurakunta 2012a). Hollolaan ovat kuuluneet Lammi, joka erotettiin todennäköisesti 1300-luvulla Hollolasta ja Sysmä (mukaan lukien Joutsa, Hartola, Padasjoki, Jämsä ja muinainen Rautalampi), joka irtautui 1400-luvulla. Iitti erotettiin 1500-luvulla ja Orimattila erotettiin 1600-luvulla. Myöhemmin 1800-luvulla Asikkala, Kärkölä ja Nastola irtautuivat Hollolasta ja viimeisimpänä vuonna 1916 Lahti itsenäistyi. Hollolan seurakunnan keskus sijaitsi 1900-luvulle asti Hollolan kirkonkylällä. 1900-luvulla alettiin rakentaa nykyistä Salpakangasta. Seurakuntakeskus Salpakankaalle valmistui vuonna 1975 ja Vesikansan seurakuntakoti vuonna 1980. Hollolassa on nyt uusi seurakuntakeskus Hollolan sovituksenkirkko, joka valmistui keväällä 2010. Hollolasta tuli vuonna 2007 taas jälleen kerran emäseurakunta, kun Hämeenkoski liittyi kappalaisen johtamana kappeliseurakuntana Hollolaan. (Hollolan seurakunta 2012b.)

Hollolassa oli asukkaita 22 054 vuoden 2012 loppuun mennessä (Hollolan kunta 2014). Hollolan seurakunnan jäseniä oli vuoden 2013 loppuun mennessä 18 931, josta vajaa parisen tuhatta asuu Hämeenkosken puolella (Saari 2014).

2 MATKUSTAMISEN MOTIVAATIOT

Matkustamisen motivaatiota on yhtä monta kuin on matkailijaa. Opinnäytetyöhöni valitsin mielestäni työn kannalta olennaisimmat motivaatiot: uskonnollisuus, kulttuuri ja elämyksellisyys. Kirkot ovat ennen kaikkea uskonnollisia kohteita ja si-doksissa usein vahvastikin alueen kulttuuriin. Lisäksi uskonto ja kulttuuri ovat yhdet suurimmista syistä lähteä matkalle, vaikka monikaan matkailija ei näe itse-ään uskonto- tai kulttuurimatkailijana. Elämyksellisyyden toin mukaan opintojeni ja sen mielenkiinnon takia. Elämyksiä matkailussa halutaan tällä hetkellä koros-taa. Elämyksien esiin tuomisella halutaan erottua joukosta ja antaa asiakkaille jotain erilaista ja unohtumatonta.

2.1 Uskonnollisuus

Uskonto itse käsitteenä on hankala määritellä, koska jokaisella uskontokunnalla omat määrittämisensä (Papathanassis 2011, 45; Richards 2007, 216). Kristityt, hin-dut, buddhat, juutalaiset ja islamin uskoiset muodostavat suurimmat uskontokun-nat (Papathanassis 2011, 45). Matkailijoiden on hyvä tuntea eri uskontojen taustat ja sitä kautta pystyttävä kunnioittamaan eri uskontoja, vaikka ei itse olisi uskon-nollinen (Milonoff & Rantala 2011, 265). Suomi Sanakirja (2013a) vastaa kysy-mykseen mitä uskonto on seuraavasti:

”Uskonto on ajatusrakennelma, joka tarjoaa selityksen kaikkeen. Uskovat ajattelevat voivansa vaikuttaa omaan kohtaloonsa noudat-tamalla tämän rakennelman sääntöjä. Säännöt ovat joskus hyvin velvoittavia, jopa Maailman olemassaolon kannalta.”(Suomi Sana-kirja 2013a.)

Kun taas Grönroos (2000) vastaa Suomen luonnonuskollisessa foorumissa kysy-mykseen mitä uskonto on:

”Uskonto tarkoittaa yleisesti jonkin jumalan, jumalten, esi-isien henkien tai (yleisemmin) muun yliluonnollisen palvontaa, palvelusta, kunnioitusta tai yleensäkin sellaiseen uskomista” (Grönroos 2000).

Uskonnollinen matkailu on mitä todennäköisimmin vanhin matkailun muoto ja viimeisten vuosien ajan uskonto on ollut suurin syy lähteä matkalle (Papathanassis 2011, 45). Richards (2007, 217) taas kirjoittaa, että matkailijoiden, joiden motivaation on puhtaasti uskonto, määrä on suhteellisen pieni. Moni ei pidä uskontoa syynä matkustaa vaan kulttuuria. Myöskään monet pyhiinvaeltajat eivät koe uskonnon olevan syy osallistua Santiago de Compostelan kävelyyn. (Richards 2007, 217.) Monet tutkijat näkevätkin uskonnollisen matkailun osana kulttuurimatkailua. Uskonnolliset kohteet ovat tärkeä osa kulttuurimatkailua. Matkailijat, jotka ovat kulttuurimatkailijoita, voivat matkan edetessä huomata olevansa pyhiinvaeltajia tai uskollisia matkailijoita. (Richards 2007, 218.) Matkailijat haluavat yhdistää uskonnollisuuden ja hengellisyyden osaksi tavallista matkailua. Halutaan esimerkiksi nauttia italialaisesta ruuasta vieraillessa Vatikaanissa ja käydä shoppailemassa Hajj:n (pyhiinvaellus Mekkaan) jälkeen. Massamatkailun parissa uskonnollinen ja hengellinen puoli saadaan mukaan erilaisten vierailukohteiden avulla. Matkan aikana käydään tutustumassa esimerkiksi moskeijaan. (Kazim 2011, 443.)

Uskontokeskeisten kohteiden määrä on valtava, mutta niiden määrittäminen ei ole helppoa. Ne voidaan jakaa esimerkiksi uskonnollisten perinteiden mukaan tai palvojien ja matkailijoiden mukaan. Kohde voi olla uskonnolliseen tarkoitukseen rakennettu kohde tai luonnon muokkaama esimerkiksi pyhä vuori tai sitten uskonnollisen teeman mukaan rakennettu rakennus, joka on tehty nimenomaan matkailijoita varten. (Fyall, Garrod, Leask & Wanhill 2008, 254–255.)

Israel on yksi suurimmista uskonnollisen matkailun kohteista, vaikka erilaiset levottomuudet kuten sodat alueella ovat uhkina matkailulle. Kristityille ja juutalaisille Jerusalem on pyhin kaupunki ja se usein kuvataan maailman keskipisteenä. Kristityille myös Rooma on pyhä kaupunki. (Papathanassis 2011, 46–47.) Noin puolet yli 2 miljardista kristityistä kuuluu roomalaiskatolilaiseen kirkkoon (Arola, Hyry, Kahla, Pentikäinen & Pentikäinen 2003, 47).

Hinduille pyhiä kaupunkeja ovat Banaras (Varanasi) ja Mathura Intiassa. He tekevät pyhiinvaelluksia Ganges-joelle, joka on heidän pyhä jokensa. Myös buddhien pyhät kaupungit sijaitsevat Intiassa: Budh Gaya ja Sarnath. Islamilaisille Mekka ja Medina ovat pyhiä kaupunkeja ja heille on erittäin tärkeää, että edes yhden kerran elämässään he tekevät pyhiinvaelluksen jompaa kumpaan pyhään kaupunkiin. (Papathanassis 2011, 47;49.) Lehtori Muolan (2002–2003) mukaan myös Pariisi, Chartres, Santiago de la Compostela, Köln ja Ateena ovat kristinuskon tärkeimpiä kaupunkeja. Hän on lisännyt Jerusalemin Mekkan ja Medinan joukkoon islamilaiden pyhäksi kaupungiksi. Hinduille Allahabadin on pyhä kaupunki ja Lhasan on pyhä kaupunki buddhalaisille. (Muola 2002–2003.)

Seyer ja Müller jakavat uskonnolliset matkailijat kahteentoista segmenttiin. Suurin ryhmä on pyhiinvaeltajat, jotka tekevät vaelluksia edellä mainittuihin paikkoihin. Yksistään kristittyjä pyhiinvaeltajia on lähes 200 miljoonaa vuosittain. Lähetysaarnajien tyyppiset matkailijat matkustavat nimenomaan sellaisiin paikkoihin, joissa edustetaan eri uskontokuntaa kuin mikä on matkailijan oma uskontokunta. Vuonna 2007 lähes 2 miljoonaa matkailijaa osallistui risteilylle, jonka tarkoituksena on pysähtyä paikoissa, joilla on uskonnollinen merkitys. Vapaa-ajan matkailijat ovat kasvava voima uskonnollisessa matkailussa. Monet ottavat myös osaa erilaisiin uskonnollisiin konferensseihin ja kokouksiin. Yksistään kansainväliseen the World Youth Day tapahtumaan osallistuu yli miljoona kävijää. Kristillisille leireille osallistuu vuosittain lähes 8 miljoonaa leiriläistä. Muut segmentit ovat vapaaehtoiset, nuoret/opiskelijat, seikkailunhaluiset, perheet, kohteet/nähtävyydet ja pakopaikat/täysihoidotat. (Papathanassis 2011, 50–53.)

Richards (2011, 219) jakaa uskonnollisen matkailun pyhiinvaeltajiin, hengelliseen matkailuun, kulttuurimatkailuun ja kokonaisvaltaiseen matkailuun sekä luovaan matkailuun. Pyhiinvaeltajilla on jokin pyhä paikka määränpäänä. Osalle matka on tärkeämpi kuin määränpää ja toisille toisin päin. Uskolliset matkailijat ovat enemmänkin tarkkailevana osapuolena, joka saattaa osallistua silloin tällöin johonkin tapahtumaan. (Richards 2011, 218.)

2.2 Kulttuurimatkailu

Kulttuurimatkailu on myös yksi vanhimmista matkailumuodoista ja suurimmista matkustamisen motivaatioista, vaikka kulttuurimatkailijoita ei aina ole helppo erottaa muista vapaa-ajanmatkustajista (Richards & Munsters 2010, 1; Papat-hanassis 2011, 191). Tähän segmenttiin voidaan liittää kaupunkilomat, kielimatkat ja opintomatkat. Kulttuurimatkailun määrittelemisessä tärkeintä on matkustamisen motivaatio kuten vieraileminen museossa, monumentilla tai esityksessä. (Papat-hanassis 2011, 194.) Museot, paikat ja rakennukset, joilla on kulttuurihistoriallinen merkitys, liitetään nimenomaan kulttuurimatkailuun (Matkailun edistämiskeskus 2010, 11).

Kulttuurimatkailijat voidaan jakaa viiteen eri ryhmään. Varsinaiset kulttuurimatkailijat valitsevat kohteen nimenomaan kulttuurin takia ja haluavat kokea ja oppia uutta. Osalle riittää, että he tutustuvat kulttuuriin kiertoajelulla. He tutustuvat kohteen kulttuurinähtävyyksiin, mutta eivät niinkään itse kulttuuriin. Yhteen ryhmään kuuluvat he, jotka eivät erikseen etsi kulttuurillisia kokemuksia valitessaan kohdetta. Kuitenkin kohdatessaan uuden kulttuurin, he haluavat kokea sen. On myös niitä, jotka eivät kohteessa etsi kulttuurillisia kokemuksia. Toinen näistä ei edes valitse kohdetta ollenkaan kulttuurillisista syistä. Toinen kuitenkin antaa jonkin verran painoa kulttuurille kohdetta valitessaan. Kuitenkaan kaikki vierailijat kulttuurillisissa paikoissa eivät ole matkailijoita vaan osa paikallisia asukkaita. (Richards 2007, 14;26–27.)

Monet kohteet, jotka ovat perinteisesti olleet vapaa-ajan matkakohteita, haluavat näyttäytyä myös kulttuurikohteena. Kulttuurimatkailu on leviämässä joka puolella maailmaa. Eikä pelkästään vain yksittäisiä museoita ja historiallisia kohteita ajatella kulttuurillisina kohteina vaan myös isompia kokonaisuuksia. (Richards 2007, 9;11.) Isompia kokonaisuuksia ovat kokonaiset kaupungit; Euroopassa Lontoo, Pariisi ja Rooma nähdään suurina kulttuurikaupunkeina samoin kuin Ateena, Barcelona, Wien ja Firenze (Richards 2007, 17). World Cities Culture Report 2013 esittelee 21 mahtavinta kulttuurikaupunkia ympäri maailman; Amsterdam, Bogotá, Buenos Aires, Hong Kong, Istanbul, Johannesburg, Lontoo, Los Angeles, Montreal, Mumbai, New York, Pariisi, Rio de Janeiro, Seoul, Shanghai, Sidney, Tokio, Toronto, Berliini, São Paulo ja Singapore. UNESCON maailmanperintö-

kohteesta 27, jotka ovat suosittuja kulttuurimatkailun kohteita, sijaitsee raportin kaupungeissa. (World Cities Culture Forum 2013, 9;42.) Raportin mukaan Hong Kong:ssa käy vuosittain yli 40 miljoonaa vierailijaa ja toisella sijalla on Lontoo, jossa ulkomaalaisia vierailijoita käy yli 15 miljoonaa vuosittain (World Cities Culture Forum 2013, 64). Vuonna 2011 Turku oli Euroopan kulttuuripääkaupunki. Tuona kyseisenä vuonna Turkuun tehtiin yli 3 miljoonaa matkailupäivää, joka on noin puoli miljoonaa enemmän kuin edellisenä vuonna. (Saukkolin 2012, 35.) Suomen väkilukuun verrattuna Turkuun tehtyjen matkailupäivien määrä on huikea.

Suomessa Matkailun edistämiskeskuksen (2010, 8) tekemän tutkimuksen mukaan kulttuurimatkailu liittyy vieraiden kansojen ja heidän tapojensa oppimiseen, ymmärtämiseen ja arvostamiseen. Kulttuurimatka nähdään näin ollen opintomatkana, jossa opitaan tuntemaan paikallisia tapoja ja elämäntyynejä. Varsinkin vierailu museossa, historiallisessa rakennuksessa, monumentilla ja osallistuminen opastetulle kävelykierrokselle, jonka sisältö on ollut kulttuurillinen tai arkkitehtuurinen, liitetään kulttuurimatkailuun. Kulttuurimatkailuun liitetään myös vahvasti kokemukset vierailumaan elämäntyylistä ja sen ihmisistä sekä ruuista ja keittiön tuotteista. (Matkailun edistämiskeskus 2010, 10.) Suomalaisten elämäntyyli on monelle ulkomaalaiselle mielenkiintoista ja täysin erilaista kuin heidän omansa. Vierailu Suomessa luo kontrastin, joka yksi elämyksen elementeistä, heidän arkipäiväänsä. (Matkailun edistämiskeskus 2010, 63.) Elämyksen elementeistä kirjoitan tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Suomeen suuntautuva kulttuurimatkailu on usein sidoksissa johonkin toiseen ensisijaiseen syyhyn tulla tänne. Luonto revontulineen, turvallisuus ja luotettavuus ovat houkuttelevampia syitä tulla Suomeen. (Matkailun edistämiskeskus 2010.)

2.3 Elämyksellisyys

Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus (jatkossa LEO) määritelmän mukaan elämys on moniaistinen, merkittävä ja unohtumaton kokemus ja se on aina henkilohtainen. Elämys on positiivinen ja mukava kokemus. (LEO 2009.) Myös Borg, Kivi ja Partti (2002, 25) kuvaavat elämyksen emotionaalisenä kokemukse-
na, jolla positiivinen ja kohottava vaikutus. Matkailun tarkoituksena on tavoitella elämyksiä ja näin ollen palvelun tarjoajan on luotava sellaiset olosuhteet, että elämys voi syntyä (Borg ym. 2002, 27). Tarssasen ja Kyläsen (2009) mukaan tärkeintä ei ole se mitä tarjotaan vaan miten se tarjotaan (Tarssanen 2009, 9). Englanninkielinen vastine on *experience*, joka tarkoittaa suomeksi myös kokemusta (Helsingin Sanomat 2014).

Elämyksellisyyttä voidaan tutkia LEO:n laatiman elämyskolmion avulla (KUVIO 1). Se koostuu kokemusten tasoista: kiinnostuminen, aistiminen, oppiminen, elämys ja muutos, ja elämyksen elementeistä: yksilöllisyys, aitous, tarina, moniaistisuus, kontrasti ja vuorovaikutus. Kiinnostuminen lähtee motivaation tasosta kul-
kien fyysisten, älyllisten ja emotionaalisten tasojen kautta henkiseen tasoon eli muutokseen. (LEO 2009.)

KUVIO 1. Elämyskolmio (LEO 2009)

2.3.1 Elämyksen elementit

Elämyksen elementeistä **yksilöllisyys** tarkoittaa, että kenelläkään muulla tai missään muualla ei tarjolla samaa tai täysin samanlaista palvelua tai tuotetta. Kokeemus on ainutkertainen ja ainutlaatuinen. Palvelu on asiakaslähtöinen ja näin ollen joustava ja räätälöitävissä asiakkaan mieltymysten ja tarpeiden mukaan. Tavoitteena on, että myös ryhmässä jokainen voi omia mieltymyksiä. (LEO 2010a; Tarssanen 2009, 12.)

Tarjottavan palvelun tai tuotteen tulee olla myös **aito**. Tämä tarkoittaa, että sen pitää olla uskottava. Jos asiakas kokee tuotteen ja palvelun uskottavana ja aitona, on se aito. Jokainen itse määrittelee mikä on aito ja oikea. **Tarinan** tarkoituksena on sitoa kaikki elementit toisiinsa, jotta kokemuksesta saadaan tiivis ja mukaansatempaava. (LEO 2010a; Tarssanen 2009, 12–13.) Tarinan avulla asiakkaalle perustellaan mitä tehdään ja miksi. Tärkeää on huomioida jokainen kohderyhmä erikseen ja sen tarpeet. Joten tarinan on oltava uskottava ja etukäteen suunniteltu. (Tarssanen 2009, 13.)

Elämys elementeistä **moniaistisuudella** otetaan eri aistit – visuaalisuus, tuoksu, äänimaailma, maku ja tuntoaisti – huomioon. Aistien tulisi olla tasapainossa keskenään; mikään aisteista ei saisi ylikorostua, jotta asiakas kokisi tuotteen täysivaltaisesti. (LEO 2010a.) Borg, Kivi ja Partti (2002, 26) kirjoittavat taas, että jos jokin aisteista ei toteudu, on se osa elämystä. He kirjoittavat kuitenkin myös sen, että aistihavainnot ovat peruslähtökohta elämyksen toteutumiseksi.

LEOn (2010a) sivuilla kerrotaan, että **kontrastissa** otetaan huomioon erilaisuus asiakkaan näkökulmasta katsottuna, ja se mikä on toiselle tavallista, on toiselle elämys. Tuotteen ja palvelun on oltava erilainen kuin se mihin asiakas on muutoin tottunut (Tarssanen 2009, 14). Elämys on henkilökohtaista, jossa korostuu kokijan henkilökohtainen tausta ja historia (Borg ym. 2002, 26; Tarssanen 2009, 14).

Vuorovaikutuksen elementti tulee esille siinä kuinka jokainen kokee elämyksen muun muassa osana ryhmää; minkälainen vuorovaikutus on tuotteen ja kokijan välillä. (LEO 2010a; Tarssanen 2009, 14). Tähän liittyy yhteisöllisyys, halutaan että kokemus on hyväksytty ja arvostettu myös muiden keskuudessa. Lisäksi halu-

taan kokea jotakin uutta yhdessä. Henkilökohtaisella vuorovaikutuksella on kuitenkin ratkaiseva merkitys onnistumisen kannalta. (Tarssanen 2009, 14–15.)

2.3.2 Elämyksen kokemuksen tasot

Aivan aluksi täytyy herättää asiakkaan kiinnostus, selvittää hänen **motivaatio**. Palvelu täytyy saada asiakkaiden tietoisuuteen esimerkiksi markkinoinnin avulla. Mitä useampi elämyksen elementti toteutuu jo tässä vaiheessa, sen parempi pohja elämyksen saavuttamiselle. Asiakkaan motivaatiota heräteltäessä markkinoinnin tulisi olla yksilöllistä, moniaistista ja aitoa. Myöskään vuorovaikutuksellista kontrastia ja innostavaa tarinaa ei saisi unohtaa. (LEO 2010b.)

Fyysisellä tasolla oltaessa ollaan jo varsinaisessa ympäristössä, jossa elämys syntyy. Ympäristö otetaan vastaan eri aistien kautta ja tiedostetaan muun muassa missä ollaan ja mitä tapahtuu. (LEO 2010b.)

Älylliselle tasolle tultaessa asiakas on jo kokenut jotain, jonka perusteella hän tekee päätöksen onko hän tyytyväinen vai ei. Tässä vaiheessa toimitaan ympäristön antamien aistiärsykkeiden mukaan oppien ja soveltaen tietoa ja muodostaen mielipiteitä. Kehitytään ja saadaan uutta tietoa tiedostetusti tai tiedostamatta. (LEO 2010b.)

Jos kaikki peruselementit on otettu huomioon, **emotionaalisella** tasolla syntyy elämys. Fyysisen ja älyllisen tasojen toimiessa asiakas kokee todennäköisemmin positiivisen tunteen. Kun kaikki on otettu huomioon ja niissä on onnistuttu, asiakas voi **henkisellä** tasolla muuttua. Kokemus saattaa muuttaa häntä ihmisenä. (LEO 2010b.)

3 KIRKOT KÄYNTIKOHTENA

Tässä luvussa on tarkoitus syventyä kirkkoihin käyntikohtena. Sen jälkeen syvennyn varsinaisiin tiekirkkoihin Suomessa. Kirkot maailmalla sekä Suomessa ovat osa sekä uskonto- että kulttuurimatkailua, vaikka usealla kävijällä varsinaisen syy ei ole uskonnollisuus eikä kulttuuri. Tiekirko-osiossa käyn läpi seurakuntien osuutta toiminnassa ja kuinka yleisiä tiekirkot ovat käyntikohteina eli kuinka paljon niissä käy vuosittain matkailijoita. Lopuksi käyn läpi Tykkäsitkö tiekirkosta -asiakaspalautteet, joka liittyy yleisesti tiekirkoissa kävijöihin.

3.1 Kirkot maailmalla

Vierailun kohde voi olla luonnon muokkaama tai ihmisen rakentama (Fyall ym. 2008, 5). Intiassa sijaitseva Ganges-joki, joka on yksi pyhistä paikoista, on nimennomaan luonnon muokkaama ja ihmisten rakentamiin pyhiin paikkoihin kuuluvat muun muassa kirkot. Sana kirkko tarkoittaa itse rakennusta ja hengellistä, uskonnollista yhteyttä, johon kristinuskovaiset kuuluvat (Sinisalo & Lilius 1962, 5, Suomi Sanakirja 2013b). Roomalaiskatolilaisille eli yli puolelle kristinuskovaisista maailman keskus on Vatikaanissa sijaitseva Pietarin kirkko (Arola ym. 2003, 49). Pyhiä paikkoja kristityille ovat katedraalit, kirkot, luostarit ja pyhäköt, kun taas itkumuuri ja synagogat ovat pyhiä paikkoja juutalaisille. Hinduille pyhiä paikkoja ovat tienvarsipyhäköt ja temppelit. Buddhille taas pyhiä paikkoja ovat temppelit, luostarit ja stupat. Paikkoihin mennään etsimään omaa identiteettiä ja kokemaan Jumalan läsnäolo. Islamilaisten pyhimät paikat ovat moskeijat ja tienvarsipyhäköt. (Papathanassis 2011, 47;49.)

Vuonna 1989 tehdyn tutkimuksen mukaan Euroopassa on yli 6 000 katolilaista pyhäkköä, joita ovat pyhiinvaelluspaikat, uskonnolliset matkailukohteet ja uskonnolliset juhlat. Yli puolet näistä on pyhitetty Neitsyt Marialle. (Richards 2007, 221.) Suomessa ennen uskonpuhdistusta kirkonvihkimisen yhteydessä nimettiin kirkolle nimikkopyhimys toisin sanoen suojelepyhimys. Neitsyt Marialle on pyhitetty 16 kirkkoa. Yli 60 kirkolla on suojelepyhimys. Pääsääntöisesti kirkko on pyhitetty yhdelle pyhimykselle, mutta ainakin kymmenellä on kaksi suojelepyhimystä. Turun tuomiokirkolla on jopa kolme. Naantalın kirkko on saanut kaiken kaikkiaan neljä pyhimystä. Neitsyt Marian lisäksi suosittuja pyhimyksiä ovat pyhä

Olavi, arkkienkeli Mikael, pyhä Laurentius ja Johannes Kastaja. (Hiekkänen 2003, 51–52.) Muutama ortodoksinen kirkko on pyhitetty Neitsyt Marian syntymälle (Suomen ortodoksinen kirkko 2014) ja nykyisistä katolilaisista kirkoista Helsingissä on Pyhän Marian kirkko (Katolinen.net 2014).

Suomessa muun muassa harmaakivikirkot ovat vanhimpia säilyneitä rakennuksia (Metsäranta 2010, 9). Vanhin kivirakennus Suomessa on Jomalan kirkko, joka valmistui vuosien 1275 ja 1285 aikana (Hiekkänen 2007, 24). Kaiken kaikkiaan kivikirkkoja rakennettiin keskiajalla valmiiksi 86 (Maunuksela & Säde 2008). Monessa kaupungissa samoin kuin maaseudulla kirkot ja niiden kellotapulit hallitsevat maisemaa (Metsäranta 2010, 12). Keskiaikaisissa kirkoissa on myös nähtävissä maamme varhaisimmat taideteokset, primitiiviset seinämaalaukset ja puuveistokset (Louhenjoki-Schulman & Hedenström 2004, 11).

Aurinkomatkojen matkaoppaana ollessani vierailin matkalaisten kanssa retkillä usein kylän tai kaupungin kirkossa. Kreikassa monet kirkot ovat avoinna koko ajan ja kyläläiset huolehtivat kirkosta. Montenegrossa, Bulgariassa ja Espanjassa Gran Canarialla ja Mallorcalla monet kirkot olivat auki vain tiettyinä aikoina matkailijoille ja niissä oli erikseen vahtimestari. Kirkot, jotka olivat isojen matkailijamassojen kohteina, eivät olleet aina auki ja niihin perittiin sisäänpääsymaksu.

3.2 Tiekirkot Suomessa

Suomessa tiekirkko on aivan tavallinen kirkko, joko luterilainen tai ortodoksinen. Yksikään Suomen seitsemästä katolilaisesta kirkosta ei ole tiekirkko. Tiekirkot kuuluvat lähinnä kesään, koska suurin osa kirkoista on avoinna yleisölle vain kesäisin. Osa kirkoista ei ole edes talvikäytössä ja joukkoon mahtuu myös muutama raunio. Suomi ei ole ainoa maa missä on tiekirkkoja, niitä on myös Norjassa, Tanskassa, Virossa, Ruotsissa ja Saksassa. Ensimmäiset tiekirkot tulivat Suomeen 1990-luvun alussa Saksasta. Silloin niitä oli vain muutama Pohjois-Suomessa. Nyt mukaan tulee vuosittain uusia kirkkoja. (Kirkkopalvelut 2013a.) Kesällä 2013 tiekirkkoja oli jo 279 (LIITE 1) (Kirkkopalvelut 2013b).

Kirkkoneuvosto tekee päätökset siitä, mikä kirkko liitetään tiekirkoksi. Tiekirjoksi nimetty kirkko pysyy automaattisesti tiekirkkoketjussa. Kirkkopalvelut taas koordinoi koko toimintaa sekä valtakunnallisesti että tehden yhteistyötä tiehallinnon ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. Taivaallinen taukopaikka -sivusto on Kirkkopalveluiden ylläpitämä sivusto Suomen tiekirjoista. (Kirkkopalvelut 2013c.)

3.2.1 Seurakuntien osuus tiekirkkojen toiminnassa

Seurakuntien tehtävänä on vastata toiminnasta paikallisesti. Aivan aluksi seurakunta tekee hakemuksen Kirkkohallitukselle, joka tekee päätöksen nimityksestä. Tiekirjona oleminen ei ole ilmaista. Perusmaksu on 150 € ja jos seurakunnalla on useampi tiekirkko, muista maksetaan 75 € / kirkko. Perusmaksuun kuuluu kirkon tietojen lisääminen Taivaallinen taukopaikka -verkkosivulle, valtakunnallinen viestintä ja materiaalipaketti (Kirkkopalvelut 2013c.) Kesällä 2013 jaettavana oli tarroja lapsille ja kirjanmerkkejä sekä kortteja.

Seurakunnan tehtäväksi jää opasteiden hankkiminen. Valtion teille hankittavaan liikennemerkkiin tarvitaan lupa ELY-keskukselta ja kunta myöntää luvat omille teilleen. ELY-keskukselta saatu lupa pitää hakea vuosittain ja on seurakunnan tehtävä huolehtia merkit pois tai huputtamisesta tiekirkkokauden päätyttyä. Tie-kirkko-liikennemerkki maksaa noin 170 € kappale. Hintaan vaikuttaa merkin koko, johon taas vaikuttaa nopeusrajoitus kyseisellä tiellä. Pelkkä liikennemerkki ei tien varrella ole välttämättä riittävä. Kirkkopalveluilta on mahdollista tilata tienvarsikylttejä (LIITE 2) kirkon sisäänkäynnin edustalle. (Kirkkopalvelut 2014a.)

Vaikka Kirkkopalvelut markkinoi tiekirkkoja valtakunnallisesti, niin seurakuntien tulee myös markkinoida omaa tiekirkkoaan. Myös muita tiekirkkoja on hyvä mainostaa ja mikä sen parempi kuin oman tiekirkko mainoksen yhteydessä linkki Taivaallinen taukopaikka -verkkosivustolle. (Kirkkopalvelut 2014a.) Esimerkiksi Hollolan seurakunnan sivuilla, missä kerrotaan Hollolan kirkosta, on Taivaallisen taukopaikan mainos linkkeineen (Hollolan seurakunta 2012c).

Seurakunta voi palkata tai hankkia vapaaehtoisen oppaan kirkkoon sen aukiolon ajaksi. Joissakin kirkoissa oppaana toimii opiskelija ja joissakin taas jo eläkkeellä

oleva henkilö. Opastuksen laajuus vaihtelee kirkoittain. Kirkkopalveluiden ylläpitämällä sivustolla (2014b) on myös neuvoja mitä oppaiden koulutuksessa tulee huomioida. Tavoitteet, muoto ja sisältö muodostuvat jokaisen seurakunnan mahdollisuuksien ja tarpeiden mukaan. (Kirkkopalvelut 2014b.) Itse kävin opastetulla kierroksella Hollolan kirkossa ja sain siten vinkkejä miten kierros siellä kannattaa tehdä. Lisäksi opas, joka on ollut kirkossa oppaana jo useamman vuoden, perehdytti minut tehtävään ja muissa käytännön asioissa opasti kirkon suntio.

3.2.2 Kävijämäärät tiekirkkoissa

Seurakunnan on hyvä pitää kirjaa siitä kuinka paljon tiekirkossa käy kävijöitä. Näin nähdään kannattaako toiminta ja pitäisikö johonkin esimerkiksi alhaisten lukujen takia puuttua. (Kirkkopalvelut 2014b.) Kaikki tiekirkot eivät kuitenkaan tilastoi tai ilmoita lukuja Kirkkopalveluille. Vuonna 2013 yhteensä 93 tiekirkkoa ilmoitti tilastoidut kävijämääränsä. Kävijöitä näissä yhdeksässäkymmenessäkolmessa tiekirkossa oli yhteensä 224 115 (TAULUKKO 1), keskimäärin 2 409 kävijää / kirkko. Lukuja ei voi suoranaisesti verrata edellisten vuosien lukuihin, koska laskentaperuste on ollut välillä toisenlainen. Esimerkiksi vuonna 2011 tiekirkkokävijöiksi laskettiin myös toimituksiin kuten kasteisiin ja häihin osallistujat. Taulukossa 1 voi huomata tuo eron kävijämäärien välillä. Kuitenkin vuonna 2012 laskentaperuste oli sama kuin tänä vuonna, joten viime vuoden tämän vuoden lukuja voi hyvin verrata keskenään. (Kirkkopalvelut 2013d.) Esimerkiksi Turun tuomiokirkko on avoinna ympäri vuoden ja Kirkkopalveluiden sivuilla ei ole tilastomerkintöjen yhteydessä mainintaa pitääkö tuo yllä mainittu kävijämäärä sisältää koko vuoden kävijät vai kuinka. Jotta lukuja voisi vielä paremmin verrata toisiinsa, kävijämäärien tulisi olla samalta ajanjaksolta. Osa tiekirkkoistahan on avoinna vain kesällä.

TAULUKKO 1. Tiekirkoissa kävijämäärät vuosina 2011–2013 (Kirkkopalvelut 2013b)

Vuosi	Tiekirkko (5 suurin kävijämäärältään)	Kävijämäärä	Kävijämäärä yhteensä ks. vuonna tiekirkoissa
2011	1. Turun tuomiokirkko 2. Rovaniemen kirkko 3. Finlaysonin lasten katedraali Tampereella 4. Kuopion tuomiokirkko 5. Tuusulan kirkko	84 810 34 185 16 852 15 410 15 344	425 183
2012	1. Turun tuomiokirkko 2. Pyhän Ristin kirkko, Rauma 3. Oulun tuomiokirkko 4. Ekenäs kyrka 5. Rovaniemen kirkko	73 068 19 712 15 563 12 500 7 956	229 236
2013	1. Turun tuomiokirkko 2. Ekenäs kyrka 3. Mikkelin tuomiokirkko 4. Vammala, Karkku, Sastamalan kirkko – Pyhän Marian kirkko 5. Rovaniemen kirkko	71 069 13 000 10 000 10 000 7 944	224 115

3.2.3 Piditkö tiekirkosta -asiakaspalautteen tulokset

Kirkkopalvelut julkaisee joka kesä asiakaspalautekyselyn ”Tykkäsitkö tiekirkosta” (LIITE 3). Kysely on Taivaallinen taukopaikka -internetsivustolla. Hollolan seurakunnan kirkkoherra antoi vinkin palautteen tuloksista ja syksyllä 2012 olin yhteydessä Kirkkopalveluihin sähköpostitse. Sain luvan käyttää tuloksia, mutta valitsin vain tätä työtä varten olennaisimmat kysymykset. Valitsin seuraavat kysymykset: sukupuolesi, millä tulit tiekirkkoon, mistä sait tiedon tiekirkosta, mikä sai pysähtymään tiekirkkoon, onko tiekirkkojen aukioloaika riittävä, oliko tiekirkossa opasta, suosittelisitko muille tiekirkkoon pysähtymistä ja aiotko käydä uudelleen tiekirkossa. Työssäni olen käyttänyt pohjana kesän 2013 vastauksia.

Asiakaspalautteita saapui 480 (4,6 % kaikista tiekirkoissa kävijöistä), joista naisia oli 324 ja miehiä 156. Asiakaspalautteen kävi antamassa vain pieni osa kävijämäärästä, mutta kuitenkin tarpeeksi usea, jotta vastauksista olisi jotain hyötyä. Prosentuaalisestihan luku on todella pieni, mutta yhden palautelomakkeen takana voi olla isompikin seurue. Vastauksista ei selviä missä tiekirkossa vastaaja oli

käynyt, vaikka sitä kysytään aivan ensimmäisenä. Kyselyn tuloksista ei selviä myöskään se mistä päin vastaajat ovat kotoisin. Kysymykseen, jossa kysyttiin millä tulit tiekirkkoon, vaikuttaa muun muassa se kuinka kaukana vastaaja asuu tiekirkkoon nähden. Vastanneista kaksi kolmasosaa saapui tiekirkkoon autolla. Tästä voisi hyvin päätellä sen, että tiekirkossa kävijät eivät ole aivan lähialueen asukkaita vaan kauempaa tulevia tai tiekirkkojen sijainti ei ole aivan keskeinen.

Kyselyn perusteella 48 % kävijöistä sai tiedon nimenomaan Tiekirkko-liikennemerkistä. Matkailukohteilla on myös liikennemerkki, joka on väriltään ruskea (Liikennevirasto 2013). Sosiaalinen media on muuttanut matkailijoiden tapaa etsiä tietoa kohteesta etukäteen. Sen kautta jaettua tietoa pystytään myös käyttämään hyödyksi muun muassa markkinoinnissa. (Sigala, Christou & Gretzel 2012, 1.) Avoimessa kohdassa toivottiinkin näkyvämpää mainontaa. Ainoastaan yksi kaikista vastaajista sai tiedon tiekirkosta Facebookin tai blogin kautta. Monikaan ei ole vielä löytänyt tiekirkkoja esimerkiksi Facebookista. Taivaallisella taukopaikalla, joka on tiekirkkojen virallinen sivusto, on 645 tykkääjää Facebookissa (Taivaallinen taukopaikka 2014). Matkailun edistämiskeskus (2010, 64) on sitä mieltä, että internet on varsinkin kulttuurimatkailijalle tärkeä tiedonlähde. Koska vain muutama oli saanut tiedon internetin kautta tiekirkkoista, esimerkiksi sosiaalimedialla pitäisi tuoda enemmän esille. Taivaallisella taukopaikalla on käytössä myös Tiekirkot-mobiilisovellus, jota mainostetaan heidän kotisivuillaan (Tiekirkko-toimisto 2013).

Vain vajaa kuutisen prosenttia kävijöistä kertoi saaneensa tietoa tiekirkkoista matkailuesitteestä. Reilu kymmenisen vuotta sitten Vuoristo (2002, 176) kirjoitti, että painetuilla esitteillä on edelleen merkittävä rooli markkinoinnissa. Itse muistan vielä kun muutama vuosi takaperin vielä isoimmilla matkanjärjestäjillä, kuten Aurinkomatkoilla ja Finnmatkoilla, olikin lähes kaiken kattavat matkaesitteet. Nykyään esitteet ovat melko laihoja ja tietoa on siirretty enemmän ja enemmän yritysten verkkosivuille. En ole tätä työtä varten käynyt tutustumassa muihin painettuihin esitteisiin, koska niiden vertailulla ei ole merkitystä tässä työssä.

Kuusi suurinta syytä, miksi tiekirkkoon tullaan käymään, ovat nähtävyyssarvo, uteliaisuus, tunnelma, historia, arkkitehtuuri ja hiljentyminen. Sukujuuret oli myös melko yleinen syy. Harvemmiten pysähdymisen syy oli vain se, että tiekirkko sattui olemaan matkan varrelle tai että haluttiin pitää tauko. Lähes puolet ilmoitti saaneensa tiedon tiekirkosta liikennemerkestä, mutta vain vajaan 8 % kävijöistä liikennemerkki houkutteli pysähtymään. Eli tieto kirkosta on saatu liikennemerkin avulla, mutta varsinainen pysähtymisen syy on ollut kaikkea muuta.

Tiekirkot ovat avoinna vähintään kolme viikkoa kesällä, viisi päivää viikossa ja viisi tuntia päivässä (Kirkkopalvelut 2013c). Taivaallinen taukopaikka -sivustolta voi tarkistaa kaikkien tiekirkkojen aukioloajat (Kirkkopalvelut 2013b). Kirkkopalveluiden teettämän kyselyn perusteella yli puolet kävijöistä on sitä mieltä, että tiekirkkojen aukiolo on riittävä. Suomessahan ei ole montakaan kirkkoa, jotka olisi auki koko ajan. Tiekirkoista yksi on avoinna aina; Inarin Pielpajärven erämaakirkko (Kirkkopalvelut 2013b).

Osassa tiekirkoista on opas. Yli puolet kyselyyn vastanneista ei nähnyt vierailemassaan kirkossa opasta, mutta he eivät myöskään sitä kaivanneet ja yksi neljäsosaa ei tarvinnut opasta, vaikka opas paikalla olikin. Ainoastaan viisi kaikista vastanneista, jotka eivät nähneet opasta, kaipasi oppaan palveluita. Itse huomasin kesän aikana, että he, jotka eivät kaivanneet palveluita, tulivat hiljentymään tai kyseessä oli ryhmä jolla oli oma opas mukana, joka hoiti opastuksen.

Yli 80 % kävijöistä suosittelee pysähtymistä tiekirkkoon ja lähes 80 % vastanneista aikoo itse käydä uudestaan. Jokainen kirkko on kuitenkin erilainen, joten jokaisessa riittää nähtävää. Ei voi oikein sanoa, että kun yhden on nähnyt, niin on nähnyt kaikki. Monissa varsinkin keskiaikaisissa kirkoissa on samoja piirteitä, mutta jokainen on säilynyt erilailla.

Tuloksien perusteella voidaan todeta, että tiekirkot ovat suosittuja käyntikohteita, joissa halutaan vierailla uudestaan ja niissä käymistä voidaan suositella muille. Käymään tullaan muista syistä kuin uskonnollisista ja kulttuurillisista, vaikka nähtävyyssarvoa, historiaa ja arkkitehtuurista syytä voidaan pitää kulttuurillisena syynä samoin kuin hiljentymistä uskonnollisena syynä. Tieto tiekirkoista saadaan tieto usein perinteisellä tavalla eli liikennemerkestä, joten näkymistä esimerkiksi

sosiaalisessa mediassa tulisi parantaa. Markkinointi on yksi asiakkaan motivaation herättäjistä, joka taas luo pohjaa elämyksien luomiselle. Vaikka kaikki eivät opasta kaivanneetkaan, niin opas on yksi linkki elämyksellisen käynnin luomiselle. Hän vie tarinaa eteenpäin.

”Tykkäsitkö tiekirkosta” -palautelomake on ollut samanlainen ainakin viimeiset kaksi vuotta. Sivustolla on tällä hetkellä luettavissa kesän 2013 asiakaspalautteen tulokset. Muistan edellisen vuoden kysymykset, koska ehdin kesän 2012 jälkeen tulostaa itselleni ks. kesän tulokset. Nettisivustolta niitä ei ole enää saatavilla. Tu-
levalle kesälle ei ole vielä avattu uutta linkkiä palautteenantoon, koska kausi ei ole vielä edes lähtenyt liikkeelle. Lomake on mielestäni riittävän laaja. Yksi asia, joka itseäni kiinnostaisi, on se, että mistä päin kävijät ovat kotoisin. Onko kyseinen tiekirkko oman paikkakunnan kirkko vai naapurikunnan. Koska se vaikuttaa siihen millä tiekirkkoon on tultu ja mistä tieto on saatu. Kohtia, jossa kysytään millä tulit tiekirkkoon ja mistä sait tiedon tiekirkosta, voitaisiin analysoida paremmin. Samoin vierailun syihin vaikuttaa se, että mistä päin kävijät ovat.

4 HOLLOLAN PYHÄN MARIAN KIRKKO

Hollolan kirkko on yksi keskiajalla rakennetuista kivikirkoista Suomessa. Sillä on yli 500 vuotta pitkä historia ja Hollolan seurakunnalla sitäkin pidempi. Luvun aluksi kerron hieman kirkon historiasta, jotta lukija saa kuvan minkälaisesta kirkosta on kyse. Historiasta on hyvä siirtyä siihen minkä verran kirkossa käy matkailijoita ja kuinka edellisen luvun asiakaskyselyn tuloksista saatu tieto näkyy Hollolan kirkossa. Kävijöitä koskevat tiedot olen saanut viime kesänä oppaana ollessani ja kävijöiden kanssa jutellessani. Erillistä konkreettista kyselyä en heille tehnyt.

4.1 Kirkon historia lyhyesti

Hollolan seurakunnan uskotaan olleen jo olemassa 1200-luvulla, vaikka ensimmäinen säilynyt kirjallinen maininta on vasta vuodelta 1329 (Mantere 1985, 77; Hiekkänen 2003, 235). Riippuen siitä mitä kirjaa lukee, niin Hollolan kirkon valmistumisen ajankohta vaihtelee. Metsäranta (2010, 4) kirjoitti, että Hollolan kirkon runkokuoli on valmistunut vuosien 1475 – 1485 aikana. Samoin kuin vielä vuonna 1985, kun Hollolan kirkko – Asutuksen, kirkon ja seurakunnan historiaa kirja ilmestyi, ajateltiin, että kirkon rakennusaika oli 1475 – 1485 (Mantere 1985, 95). Kun taas Hiekkasen (2003, 236) mukaan kirkko valmistui kokonaisuudessaan muutamaa vuotta myöhemmin vuosien 1495 – 1510 aikana. Joka tapauksessa Hollolan kirkko on Päijät-Hämeen vanhin julkinen rakennus (Maunuksela ym. 2008). Kivikirkkoa on edeltänyt muutama puukirkko, joista varhaisimman uskotaan sijainneen Untilan Kirkk’ailanmäellä (Mantere 1985, 77; Hiekkänen 2007, 296–297). Untilan Kirkk’ailanmäki sijaitsee 9,2 km päässä Hollolan kirkolta Jarvalantiellä lähellä Tampereentietä (Google Maps 2014).

Valmistumisen jälkeen kirkko on kokenut kaksi suurta muutosta. Ensimmäinen tapahtui 1650-luvulla, kun kirkon sisusta muutettiin katolilaisesta luterilaiseksi. Muutoksen aloittamista edelsi kattorakenteiden tuhoutuminen salaman iskun takia. (Mantere 1985, 151.) Kirkon katto on uusittu viimeksi vuonna 1907. Katon paanut ovat puusta, vaikka uusimisen yhteydessä mietittiin, että tehtäisiinkö paanut kuparista tai betonista. (Toivonen 2014.) Toinen uudistus tapahtui vuonna 1934, jolloin penkit uusittiin ja kirkko sai muutoinkin nykyisen muotonsa sisältä.

(Mantere 1985, 168; Maunuksela & Säde 2008). 30-luvulla tapahtuneet muutokset tehtiin professori Carolus Lindbergin restaurointisuunnitelmien mukaan (Maunuksela ym. 2008).

Kirkossa on säilynyt katolilaiselta ajalta seinämaalauksia ja puisia patsaita (Hiekanen 2003, 236; Mantere 1985, 142). Puisia patsaita on säilynyt 24, joista vanhin on noin 1430-luvulta säilynyt Pietà. Pietàssa Neitsyt Maria pitää kuollutta ristiltä alas laskettua Kristusta sylissään (KUVA 1) (Maunuksela ym. 2008; Mantere 1985, 143). Osa patsaista on ollut jo kivikirkkoa edeltäneessä puukirkossa (Mantere 1985, 142). Maailman kuuluisin Pietà, jonka on tehnyt Michelangelo vuonna 1499, on Roomassa Pietarinkirkossa (Krén & Marx 2014). Hollolan kirkon yksi vanhimmista esineistä, kastemalja, on edelleen käytössä. Kastemalja on 1300-luvun lopulta eli on ollut käytössä jo kivikirkkoa edeltäneessä puukirkossa. (Mantere 1985, 132; Maunuksela ym. 2008.)

KUVA 1. Pietà

Nykyään Hollolan kirkko on erittäin suosittu vihkikirkko ja kesän aikana kävi muutamia pariskuntia tutustumassa tulevaan vihkikirkkoonsa tai yhteen heidän vaihtoehtoistaan. Hollolalaiset voivat varata kirkon edellisen vuoden alusta alkaen, jos häät ovat touko-elokuussa ja ulkopaikkakuntalaiset voivat varata kirkon vasta saman vuoden alusta alkaen. Hollolassa ei ole erikseen siunauskappelia, joten siunaukset tapahtuvat joko Pyhän Marian kirkossa tai Sovituksenkirkossa.

Hämeenkosken, joka on Hollolan seurakunnan kappeliseurakunta, puolella on siunauskappeli. Hämeenkoskella tapahtuvat siunaukset hoidetaan Hämeenkosken kappeliseurakunnan viraston kautta. (Saari 2014.)

4.2 Kävijät Hollolan kirkossa

Hollolan kirkko on ollut tiekirkko vuodesta 1996 lähtien (Säde 2014). Kävijämääriä on kirjattu ylös pidempään. Matkailijoista alettiin pitää kirjaa (taulukko 2) vuodesta 1990 lähtien. Kirkko-opas kirjaa kävijät oppaan päiväkirjaan, johon kirjataan myös mistä päin kävijät ovat kotoisin. Tilastossa vuoden 1994 kohdalla on suuri lasku kävijämäärässä, koska kesällä 1994 Hollolan kirkkoon asennettiin uudet urut ja kirkko oli tuolloin kokonaan kiinni. Huippuvuodet taasen sijoittuvat vuosituhannen vaihteeseen; vuonna 2000 kävijöitä oli 14 661. (Hollolan seurakunta 2014a.) Muun muassa Vanha Kunnantupa ja Pyhäniemen kartano sekä Hollolan seurakunta painattivat yhteisen esitteen, jossa esiteltiin alueen palveluita. Esitettä tehtiin noin kymmenen vuoden ajan, 90-luvun puolesta välistä 2000-luvun puoli väliin. Projektin aloitti Asta Pulkkinen. Esitteen tekeminen loppui lähinnä sen takia, että Hollolan kunta ei enää avustanut sen tekemistä rahallisesti. Aluksi esitteitä oli jaossa vain kirkon seudulla ja sitten niitä lähdettiin viemään matkailualan messuille. Lisäksi eri seurakunnille lähetettiin myyntikirjeen mukana tuota kyseistä esitettä. Esitettä vietiin myös erilaisiin jakelupisteisiin kuten Heinolan sillan kupeessa sijaitsevaan matkailupisteeseen. (Toivonen 2014.) Kirkon seudulla järjestettiin myös erilaisia tapahtumia. Viiden vuoden ajan, vuodesta 1997 vuoteen 2002, järjestettiin keskiaikailtama Vanhalla kunnantuvalla, johon liittyi vierailu kirkossa. Iltamia järjestettiin yhteensä 125. Myös kirkonkylän nimissä haettiin EU:lta rahaa arkeologisiin kaivauksiin, jotka tehtiin Kapatuosianmäellä kirkon takana kesä-heinäkuussa vuonna 1999. Mäelle järjestettiin opastettuja kierroksia. (Toivonen 2014.)

Kesällä 2013 neljän kuukauden aikana kävi yhteensä 6 107 matkailijaa, joita Suomen lisäksi oli 48 eri maasta. Talvisin kirkko on avoinna matkailijoille sunnuntaisin jumalanpalveluksen jälkeen kello 16 asti. Kävijöitä talvella oli 1 081, joten kokonaisuudessaan vuonna 2013 kirkossa kävi matkailijoita yhteensä 7 188. Kesällä 2012 kävijöitä oli noin tuhatkunta vähemmän ja se selittyi sillä, että Hol-

lolan kirkonseudulla oli tuona kesänä Keskiaikatapahtuma. Koko vuoden kävijämäärä pysyi kuitenkin lähes samassa. Kävijämääriin on laskettu mukaan vain matkailijat. Taulukkoon 2 on kirjattu koko vuoden kävijämäärät, ei pelkästään kesän ajalta, jolloin kirkko toimii tiekirkkona. (Hollolan seurakunta 2014a.) Hollolan seurakunta ei ilmoittanut kävijämääriään Kirkkopalveluille.

TAULUKKO 2. Hollolan kirkon kävijämäärät vuosina 1990 – 2013 (Hollolan seurakunta 2014a)

Vuosi	Kävijämäärä
1990	10 787
1991	11 760
1992	10 257
1993	10 884
1994	3 408
1995	10 956
1996	11 521
1997	11 265
1998	12 890
1999	14 576
2000	14 661
2001	11 359

Vuosi	Kävijämäärä
2002	12 283
2003	10 441
2004	9 709
2005	8 166
2006	8 658
2007	7 951
2008	7 593
2009	7 705
2010	9 306
2011	8 653
2012	7 782
2013	7 188

Kaukaisimmat matkailijat olivat Australiasta, josta kävijöitä oli yllättävän paljon. Eniten ulkomaalaisia kävijöitä tuli Saksasta ja Venäjältä. Venäläisten osuus olisi ollut suurempi, jos he eivät olisi tulleet aina lauantaisin siunausten aikaan, jolloin kirkkoon ei laskettu vierailijoita. Suurin osa kävijöistä oli kotoisin Hollolasta, Lahdesta ja pääkaupunkiseudulta. Aivan Pohjois-Suomesta oli huomattavasti vähemmän. Suurin osa kävijöistä kävi kesä-heinäkuussa. Toukokuussa kävi paljon ryhmiä, joista osa oli koululaisryhmiä. (Hollolan seurakunta 2014a.) Elokuussa huomasi heti, että Suomessa lomat olivat monelta jo ohi.

Muista kirkossa kävijöistä kuin matkailijoista kirjaa pitää tuntio. Tuntio merkitsee kirkollisten toimitusten päiväkirjaan häihin, ristiäisiin ja siunauksiin osallistujat samoin kuin eri konsertteihin osallistuvat (Hollolan seurakunta 2014b). Messuissa kävijät kirjataan taas kirkon päiväkirjaan (Hollolan seurakunta 2014c).

Hollolan kirkkoon on lähes mahdotonta saapua julkisilla kulkuneuvoilla. Lahdesta ja Hollolan keskustasta pääsee Hollolan kirkolle linja-autolla, mutta vain koulu-päivinä. Koulujen kesälomien aikaan ei ole yhtään vuoroa. (Matkahuolto 2013.) Joten suuri osa tuli autolla kuten ”Tykkäsitkö tiekirkosta” -kyselyyn vastanneista. Polkupyörällä on hyvät yhteydet sekä Hollolan keskustasta Salpakankaalta että Lahdesta. Kävelen pääsee samoja reittejä, mutta matkalle tulee melkoisesti pituutta; Hollolan keskustasta 10,9 km ja Lahden torilta 16,9 km. (Google Maps 2013.) Salpakankaalta kirkonkylälle on koko matkan pyörätie, mutta kirkonkylältä Lahteen pyörätie alkaa vasta Messilän kohdalla. Kesän aikana huomasin, että reittejä käyttävät monet kilpa/kuntopyöräilijät, mutta he eivät tainneet edes pysähtyä juomaan kirkon kohdalla. Toivonen (2014) kertoi myös laivaliikenteestä Hollolan ja Lahden välillä. Vakiovuoro kulki vain kahtena kesänä; kesällä, jolloin laivalaituri valmistui ja sitä seuraavana. Kirkonkylän laivalaituri vihittiin käyttöön vuonna 1999 (Hollolan kunta 2014b). Yleinen vakiovuoro lopetettiin sen kannattamattomuuden takia (Toivonen 2014). Etelä-Suomen Sanomien (2013) artikkelin mukaan kysyntää välille Lahti-Hollola kk on ollut. Kesällä 2013 laiva ei kulkenut ja nähtäväksi jää miten käy kesällä 2014 (Etelä-Suomen Sanomat 2013.) Muutama seurue saapui kirkonkylälle omalla veneellä / laivalla viime kesänä.

Hollolan seurakunnalla on oma Facebook-sivu ja sen toiminta on melko aktiivista. Tykkääjiä on 723. (Hollolan seurakunta 2014d). Tykkääjiä on enemmän kuin Taivaallisella taukopaikalla. Sitä kautta seurakunta lähettää tiedotteita, joten odotettavissa on, että huhtikuussa mainostettaisiin myös kirkon aukeamista. Kesällä 2013 Facebookin sivuilla annettiin mahdollisuus kysyä oppaalta mieltä askarruttavia kysymyksiä. Kysymyksiä tuli melko vähän, joten sen markkinoimista voisi lisätä esimerkiksi seurakunnan omille sivuille siihen yhteyteen, jossa mainintaan kirkon aukioloajoista.

Kirkkoa mainostetaan aktiivisesti Kirkonseutu-lehdessä, jonka jakelualue on Asikkala, Hollola, Heinola, Kärkölä, Lahti ja Nastola. Lehti jaetaan ilmaisjakeluna ja näin ollen taloudet, jossa on mainosten jakokielto, eivät saa ks. lehteä. Lehden voi tilata erikseen maksua vastaan. Lehti ilmestyy parin viikon välein. (Hollolan seurakunta 2014e.) Tämä mainonta ei kuitenkaan tavoita kuin Päijät-Hämeen alueen asukkaat.

Kirkko on ollut avoinna kesäisin 2.5. – 31.8. joka päivä klo 10 – 18, jolloin paikalla on ollut kirkko-opas. Muulloin kirkko on avoinna vain sunnuntaisin jumalanpalveluksen jälkeen klo 16 asti. (Hollolan seurakunta 2012c.) Varsinaisia aukioloaikoja ei kommentoitu, mutta sitä, että kirkko on auki niinkin pitkään kuin elokuun loppuun, kommentoitiin. Sitä pidettiin hyvänä asia, Suomessa kun niin moni paikka menee aikaisemmin talviteiloille. Aukioloaikoihin tehtiin kuitenkin tulevalle kesälle pieni muutos. Jatkossa kirkko on avoinna klo 11 – 18. Kesällä 2013 tekemiäni havaintojen perusteella aamun ensimmäinen tunti oli parempi jättää pois kuin iltapäivän viimeinen tunti. Viikonloppuisin ensimmäisen tunnin aikana ei päästetty varsinaisia matkailijoita tutustumiskäynnille, koska lauantaisin oli usein siunaustilaisuus ja sunnuntaisin messu. Nähtäväksi jää, miten tuo tunti vaikuttaa kävijämääriin.

Kuten asiakaspalautekyselyn tuloksissa selvisi, moni Hollolan kirkossa kävijöistä kertoi vierailun syyksi nähtävyyksien ja historian. Myös monet ulkopaikkakuntalaiset kertoivat, että heillä on tai on ollut sukua Hollolassa. Kirkon pohjoisseinustalla on seitsemäntoista vaakunan ryhmä: von Essenin sukuvaakunat. Muutama von Essenin suvun jäsenistä kävi katsomassa näitä sukuvaakunoita. Osa kävijöistä osallistui Hollolan hautausmaan esittelykierrokselle ja heille esiteltiin myös hautausmaata, jotka ovat edelleen nähtävissä kirkon sisällä. Moni paikkakuntalainen taas kertoi syyksi sen, että halusivat tulla ajan kanssa tutustumaan. Muutoin olivat käyneet vain osallistuessaan johonkin tilaisuuteen ja silloin ei ole oikeasti nähnyt kirkkoa. Monia kävijöitä kiinnosti yleisesti myös koko kirkonseutu kauniiden maisemien takia. Alue on yksi Museoviraston laatiman inventoinnin mukaan valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (Museovirasto 2009). Uskonto- ja kulttuurimatkailun kohteena on usein kirkko, mutta siellä kävijä ei välttämättä näe itseään uskonto- tai kulttuurimatkailijana vaan motivaatio tulla kirkkoon vierailulle on aivan joku muu. Kuten Richards & Munsters sekä Papat-

hanassis totesivat kulttuurimatkailijat pitävät itseään usein vapaa-ajanmatkailijoina. Richards on myös todennut, että uskontomatkailijat pitävät itseään kulttuurimatkailijoina.

5 ELÄMYKSELLINEN KÄYNTI HOLLOLAN KIRKOSSA

Tässä luvussa kerron kuinka elämyksellisyys tulee esille Hollolan kirkossa omien havaintojeni perusteella, joita olen tehnyt kirkossa oppaana työskennellessäni.

Elämyksellisyyden tarkastelussa olen käyttänyt apuna elämyskolmiota. Elämyksellisyyden yhteyteen olen lisännyt muutamia tarinoita, jotka liittyvät kirkkoon.

Työn tavoitteena on kehittää Hollolan kirkkoa käyntikohteena, joten lopussa tutkin kuinka elämyksen elementtejä parantamalla ja korostamalla käynnistä saataisiin elämyksellinen käynti tiekirkossa.

5.1 Elämyksellisyys Hollolan kirkossa

Elämyksen elementit eivät aivan sellaisenaan täyty Hollolan kirkossa. LEOn tekemän elämyskolmion mukaan yksilöllisyydellä tarkoitetaan sitä, että samaa palvelua/ tuotetta ei ole tarjolla muualla. Yksilöllisyyden elementti ei siis täyty, koska kirkkoja on muitakin. Suomessa aloitettiin 104 kivikirkon rakentaminen keskiajalla (Hiekkänen 2007, 20). LEOn sekä Tarssasen mukaan räätälöinnin mahdollisuus ja palvelun asiakaslähtöisyys kuuluvat yksilöllisyyteen. Jokainen asiakas, joka tulee Hollolan kirkkoon, voidaan ottaa yksilöllisesti vastaan ja opastuskierros voidaan rakentaa hänen tarpeidensa mukaan. Kesän aikana huomasin, että vaikka osa kävijöistä oli käynyt kirkossa aikaisemmin tutustumassa, he huomasivat jotain uutta. Hollolan kirkko eroaa kuitenkin muista kirkoista sisustukseltaan ja historialtaan, jotka tekevät kirkosta yksilöllisen. Keskiajalla rakennetuista kivikirkoista vain Sundin ja Inkoon kirkot ovat Hollolan kirkon lisäksi puhtaasti kaksilaivaisia (Hiekkänen 2007, 296;414;432). Pylväiden sijaintia jaksoi ihmetellä lähestulkoon jokainen kirkossa kävijä (KUVA 2). Pylväät on otettu huomioon penkkejä suunniteltaessa (Mantere 1985, 168). Pohjoispuolen penkkirivit ovat pylvään kohdalla pyörillä ja näin ollen keskikäytävään saadaan pylväiden kohdalla lisää leveyttä siunaus- ja vihkitilaisuuksien yhteydessä.

Erikoisuutena on lukkarinpenkki (kuvassa 2 oikealla), joka rakennettiin ylijääneestä materiaalista vuonna 1935 restauroinnin yhteydessä. Koristeet olivat ensimmäisen penkkirivin päädyssä. (Mantere 1985, 165;168.) Kuvassa 2 näkyy myös alttaritaulu, joka on ainutlaatuinen. Alttaritaulu on noin 1650 Wrangelin ja Ekelöfin lahjoittama (Mantere 1985, 139). Ainutlaatuisen siitä tekee sen, että taululle on maalattu varjo, joka ei vastaa taulun kehyksiä (Mantere 1985, 168). Varjolla on haluttu antaa vaikutelma alttaritaulun suuruudesta.

KUVA 2. Hollolan kirkon kaksilaivaisuus

Isompana kokonaisuutena Hollolan kirkko on yksilöllinen. Kirkko on osa kulttuuriympäristöä ja missään ei ole samanlaista maisemaa. Ympäristönsä ja sisustuksensa ansiosta kirkko säilyy yksilöllisenä.

Aitous tulee taas kaikista parhaiten esille elämyksen elementeistä. Elämyskolmion elementtien mukaan aitous tarkoittaa uskottavaa. Kirkko on uskottava ja ennen kaikkea aito. Ympäristö on aito, jossa voi kokea ympäröivän tilan ja oppaan kertomana alueen todelliset elämäntavat ja kulttuurin. Kirkko on ympäri vuotuisessa käytössä, joten jokainen voi kokea ympäröivän tilan joko passiivisesti tai aktiivisesti; vieraillemalla tai osallistumalla kirkolliseen toimitukseen. Irtaimisto on alkuperäistä ja aitoa, patsaista ei ole tehty näköiskappaleita.

Yksi tärkeimmistä elämyksen elementeistä on moniaistisuus, vaikka kaikki aistit eivät toteutuisikaan kuten Borg, Kivi ja Partti kirjoittaa. Hollolan kirkossa visuaalisuus on tärkein osa tutustumiskierrosta. Kirkossa on paljon yksityiskohtia, joita ei aina näe pelkästään johonkin kirkolliseen toimitukseen osallistuessa. Katto- ja seinämaalauksia harvemmiten katsellaan toimitusten aikana samoin kuin artemensalen (alttarin suojus) ja saarnastuolin koristeet jäävät huomiotta. Varsinkin visuaalisia aisteja voi herätellä etukäteen Hollolan seurakunnan verkkosivuilla virtuaalikerroksen avulla.

Sisällä pystyy aistimaan hiljaisuuden, mutta myös hyvin toimivan akustiikan esimerkiksi konserttien aikana. Äänentoisto voi kuitenkin luoda negatiivisen elämyksen. Äänentoisto on haastava holvien ja akustiikan takia. Se ei aina toimi ja näin luoda negatiivisen elämyksen. Kirkon kaariholvissa urkumusiikki pääsee oikeuksiinsa. Hiljainen musiikki luo rauhallisen ja harmonisen tunnelman kun taas voimakas musiikki luo omalla tavallaan kylmiä väreitä. Urut ovat iso soitin, joten niiden mahtipontisuutta kuuntelee mielellään.

Tuntoaistin avulla eri pintoihin saa todellisuuden tuntua. Patsaisiin ei saa koskea, mutta vanhat ovet huokuvat historiaa ja niitä koskettamalla historia tulee lähemmäksi kävijää. Ovet huokuvat historiaa jo pelkästään niitä katselemalla. Jokainen voi ajatella koskiessaan ovia, että kuinka moni onkaan ehtinyt yli 500 vuoden aikana koskea niihin ja minkälaisia ihmisiä kirkossa on käynyt.

Makuaisti on ainoa joka jää kokematta, paitsi jumalanpalveluksessa ehtoolliselle osallistuessa. Elämys voi silti täytyä vaikka kaikki sen elementit eivät täytykään, koska yhden osan puuttuminen voi olla osa elämystä. Hajuaistikaan ei välttämättä nouse vahvasti esiin. Luterilaisissa kirkoissahan ei käytetä mitään suitsukkeita, joten tuoksu kirkoissa on melko neutraali. Patsaista ja muista vanhoista puupinoista nousee omat tuoksunsa. Hollolan kirkossa kesällä hajuaisteja herätellään aidoilla luonnon kukilla, joiden tuoksu ei kuitenkaan ole liian voimakas. Tuoksut voivat luoda myös negatiivisia elämyksiä varsinkin henkilöille, jotka ovat herkkiä eri hajuille. Esimerkiksi vieraillessani ortodoksisessa kirkossa, suitsukkeiden tuoksu oli mieleeni liian voimakas ja lähes koko vierailun ajan mietin ainoastaan sitä, että miten astmaatikko selviää ortodoksien jumalanpalveluksissa.

Matkaoppaana työskennellessä sain tutustua eri maiden kulttuureihin ja huomasin muun muassa sen, että Suomessa uskonnolla ei ole niin voimakasta osaa suomalaisten joka päivässä elämässä kuin esimerkiksi katolilaisissa maissa. Kontrasti tulee esille paremmin silloin kun suomalaisessa evankelisluterilaisessa kirkossa vierailee ulkomaalainen; eri uskontokuntaan kuuluva. LEO:n elämyskolmion mukaan kontrastissa otetaan huomioon erilaisuus asiakkaan näkökulmasta katsottuna. Matkailun edistämiskeskuksen mukaan Suomeen tulevat ulkomaalaiset etsivät eroavaisuuksia omaan elämäänsä nähden. Hollolan kirkossa kuitenkin katolilaiset huomaavat paljon yhtäläisyyksiä omaan uskontoonsa, koska kirkko oli alun perin katolilainen kirkko.

Hollolan kirkonkylällä järjestetään joka toinen vuosi keskiaika tapahtuma. Ensimmäisen kerran tapahtuma järjestettiin vuonna 1997. (Hollolan keskiaikaseura 2014.) Tapahtumapaikkana on kirkon ympäristö ja kirkon historia on suurimmassa osassa Hollolan keskiaika historiaa. Sen avulla saadaan luotua kontrasti nykypäivän ja historian välille. Jokainen voi vierailija voi osallistua omalla tavallaan; joku saattaa pukeutua niin kuin keskiajalla konsanaan ja päästä näin paremmin sisälle keskiajan elämään.

LEO:n elämyskolmion vuorovaikutuselementti nousee esille kuinka elämys koetaan osana ryhmää. Osa kävijöistä vierailee kirkossa ryhmän kanssa ja he kokevat vuorovaikutusta muihin nähden paremmin kuin yksittäiset kävijät. Vuorovaikutuselementti näkyy myös kävijän ja palvelun tarjoajan välillä. Ryhmässä on erilaisia ihmisiä ja jokainen kokee käynnin erilailla.

Hollolan kirkkoon liittyy monta tarinaa, joiden avulla käyntiä voidaan elävöittää ja sitoa elämyksen elementtejä toisiinsa. LEO:n mukaan tarinan avulla nimenomaan sidotaan elementit toisiinsa. Tarina on se, jonka avulla kävijän vierailu viedään läpi. Sen tulee olla ennalta suunniteltu.

Elämyksen toteutuminen riippuu täysin kävijästä itsestään kuten LEO sekä Borg, Kivi ja Partti toteavat. Palvelun tarjoaja voi vain luoda toteutumislle mahdollisimman hyvät raamit ja viedä palvelua eteenpäin asiakkaan näkökulmasta katsottuna parhaalla mahdollisella tavalla.

5.2 Elämyksellisyyden lisääminen

Elämyksellisyys lähtee asiakkaan kiinnostuksen, motivaation, herättämisestä ja Hollolan kirkonseutua voitaisiin paremmin tuoda esille markkinoinnin avulla. Kirkko ei ole aivan pääteiden varrella ja näin ollen kävijöiden pitää oikeastaan etukäteen olla tietoinen kirkosta ja sen sijainnista. Uusi alueen esite toisi esille koko kirkonseudun palvelut yhdessä esille. Tässä vaiheessa Hollolan seurakunta on ratkaisevassa asemassa, koska tässä kohtaa luodaan pohja elämyksen saavuttamiselle. Tähän elämyksen kokemuksen tasoon voidaan vaikuttaa.

Elämyksen elementtejä korostamalla vierailusta saadaan mieleenpainuvampi. Yksilöllisyyden elementti tulee säilyttää niiltä osin kun se tällä hetkellä toteutuu. Patsaiden pitäminen kirkossa säilyttää juuri Hollolan kirkolle ominaisen yksilöllisyyden. Jokainen kävijä pystytään jatkossakin ottamaan vastaan yksilöllisesti ja tutustuminen voidaan toteuttaa räätälöidysti. Vastaanottaessa tulee tiedustella kävijän mielenkiinnonkohteita; miksi ovat tulleet kirkkoon, ja sen avulla rakentaa yksilöllinen kierros.

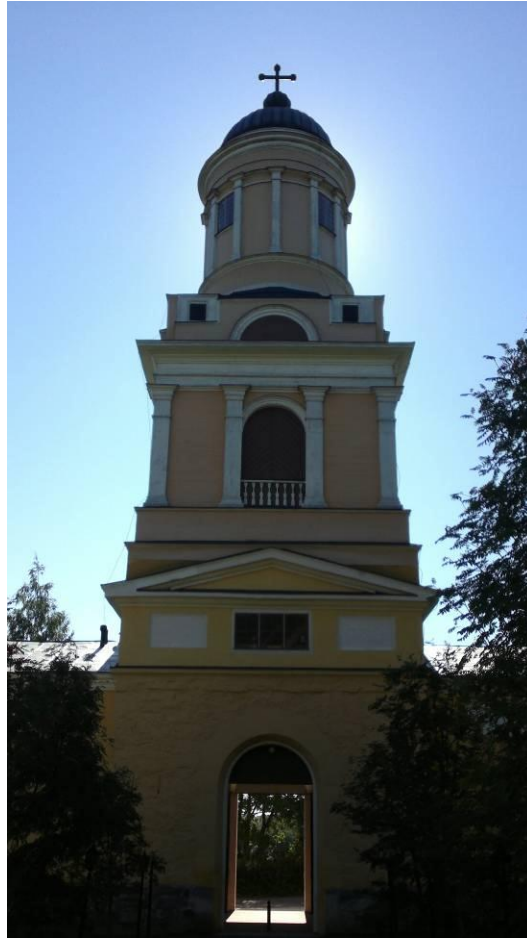
Jokainen kävijä, joka kirkkoon tulee, kokee ainakin osan moniaistisuuden elementeistä. Muutamat kävijöistä kyselivät urkumusiikkia ja se jos mikä lisääisi moniaistisuutta. Sunnuntaina jumalanpalveluksen jälkeen kanttori voisi jäädä vaikka vain tunniksi soittamaan urkuja tai lauantaina pidemmän välin sattuessa soittaa urkuja. Kirkossa on mahdollista kuunnella musiikkia myös cd:ltä, mutta itse en sitä hyödyntänyt tunnelman luomiseen ollenkaan. Musiikin soittamisesta on ollut puhetta myös muiden oppaiden kanssa ja tulevana kesänä aion hyödyntää sitä. Mutta myös hiljaisuus, joka on Kirkkopalveluiden teettämän kyselyn perusteella syy vierailu kirkossa, on tärkeä elementti. Hiljaisuus kirkossa on rauhoittava ja mieltä keventävä. Hiljaisuudelle on myös hyvä antaa tilaisuus, käynnin ei tarvitse olla täynnä ääntä.

Kirkossa poltetaan kynttilöitä vain toimitusten aikana ja lähetyskynttelikössä tarvittaessa. Elävä tuli luo oman tunnelmansa, mutta niiden polttaminen on aina turvallisuusriski. Lähetyskynttelikössä, joka on turvallisempi paikka pitää kynttilässä tulta kuin esimerkiksi alttari, kynttilä voisi palaa aina. Jos haluaa oikein tunnel-

mallisen tilanteen, niin kirkkoon pitää mennä käymään jouluna, jolloin kattokruunujen kynttilöitä poltetaan kahtena päivänä.

Elävästä tulesta tulee aina mieto tuoksu. Muutoinhan kirkossa ei ole erillisiä tuoksun lähteitä. Hollolan kirkko ei kaipaa erillistä voimakasta tuoksua, sen puuttuminen ei kuitenkaan vaikuta siihen, että käynnistä saataisiin elämyksellinen. Visuaalista elementtiä voi herätellä vanhoilla kuvilla ja sitä kautta kuvitella miltä kirkossa on näyttänyt ennen 30-luvun restaurointia. Kävijöille on hyvä kuvaila kirkon alkuperäistä sisustusta. Kuinka penkkejä ei ollut ollenkaan ja miten kirkossa oli katolilaisella ajalla useampi alttari. Kirkossa on ollut myös pohjois-seinustalla parvi ja kirkossa on ollut tietty istumajärjestys.

Loppu vaiheessa voisi korostaa elämyksen elementeistä kontrastia. Pelkästään kirkossa käyminen ei välttämättä niinkään luo kontrastia muuhun kävijän arkipäivään. Konkreettisenä kontrastin luomisena on käyminen paikassa, jossa kävijä ei käy normaalisti kirkossa käydessään kuten kellotapulissa (KUVA 3) tai kirkon ullakolla (KUVA 4). Kellotapuliin on vielä suhteellisen helppo mennä, mutta ullakolle meneminen on haasteellisempaa. Käyminen näissä paikoissa täytyisi toteuttaa jokaisen omalla vastuulla, mutta silti oppaan johtamana. Joten paikalla pitäisi olla myös suntio, koska kirkkoa ei ole hyvä jättää yksin. Käynti täytyisi toteuttaa vain enintään parille ihmiselle kerrallaan. Näissä käyminen varmastikin lisäisi vierailun elämyksellisyyttä. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole se, että niissä käytäisiin joka päivä vaan ennalta ilmoittamattomana ajankohtana. Fyysiselle tasolle tultaessa eli tasolle, jossa ollaan varsinaisessa ympäristössä, elämysten syntyminen on kiinni kävijästä itsestään.

KUVA 3. Hollolan kirkon kellotapuli

KUVA 4. Hollolan kirkon ullakko

5.3 Tarinoita Hollolan kirkosta

Kirkkopalveluiden teettämän kyselyn perusteella historia on yksi syy miksi tiekirkkoon tullaan ja tarinan eli historian avulla käynti viedään läpi. Historia ei aina jaksa kuitenkaan kaikkia kiinnostaa. Olen tuonut tähän työhön muutaman tarinan historian lisäksi, jotka liittyvät kirkkoon ja joiden avulla kirkko saadaan lähemmäksi kuulijaa. Tarinanhan tulee olla uskottava, vaikka se ei olisi totta, kuten tarina jättiläisistä. Tarinat olen kuullut oppaana toimivalta Toivoselta ja Hollolan seurakunnan suntioilta. Kyseisiä tarinoita ei kerrota aina, vaan jokainen kävijä otetaan vastaan persoonallisesti. Olen tuonut nämä tarinat tähän opinnäytetyöhön sen takia, että niitä ei ole kirjallisena. Näiden avulla saadaan myös luotua jotain erikoislaatuista ja yksilöllistä elementtiä Hollolan kirkolle.

Hollo ja Martta ovat kaksi jättiläistä, jotka autoivat Hollolan kirkon rakentamisessa tai näin ainakin legenda kertoo. Koska mitään tarkempaa tietoa ei ole löytynyt siitä miten kivikirkko on saatu rakennettu, uskotaan, että jättiläisten on pitänyt auttaa kivien kantamisessa. Hollo ja Martta ovat saaneet omat patsaansa Lahden tien varrelle.

Kirkon eteläoven edustalla on vanha hautakivi. Haudassa lepää seurakunnan ovenvartija. Ovenvartija on ilmeisesti vahtinut kirkkoon tulijoita kirkon oven suulla. Hän myös kävi keräämässä kyläläiset lähi kuppilasta ja piti huolen, että hevosenhoitajat tulivat myös kirkkoon. Hän piti kirjaa, jos jonkun piti poistua kirkosta kesken messun ”hevosia ruokkimaan”.

Kirkottaminen tarkoittaa synnyttäneen naisen ottamista uudestaan osaksi seurakuntaa. Lapsi otetaan samalla kertaa osaksi seurakuntaa. Kirkottaminen tapahtui kun lapsen syntymästä oli kulunut 40 päivää. Se tapahtui rukoilemalla ja siunamalla. (Ortodoksi.net 2014.) Toimitus oli pakollinen vuoden 1869 kirkkolain mukaan. Siitä luovuttiin lopullisesti vuonna 1963, jolloin tuli uusi kirkkolaki tuli voimaan. (Helsingin kaupunginkirjasto 2007.) Hollolan kirkossa kirkottaminen tapahtui kirkon eteiskappelissa eli asehuoneessa.

Moni kävijä ihmettelee miksi kirkossa on kaksi saarnastuolia, mutta toinen niistä on ns. lukkarinpenkki. Penkki muistuttaa kieltämättä saarnastuolia. Se sijaitsee eteläseinustalla saarnastuolin vastakkaisella puolella. Penkin reunustalla on vuodelta 1804 peräisin oleva virsitaulu, johon suntio laittoi messujen aikana laulettavat virret. Tauluun mahtuu vain kolme virttä kerrallaan, joten suntion piti käydä vaihtamassa virret pariinkin otteeseen messun aikana. Suntio ei kuitenkaan istunut penkissä vaan useasti lähellä sakaristoa. Virsien vaihtaminen oli aina mukavaa seurattavaa esimerkiksi pitkän saarnan aikana. Toinen tarina tai lähinnä legenda kertoo, että lukkari eli suntio olisi istunut penkissä ja vahtinut seurakuntalaisia. Häntä kutsuttiin unilukkariksi, joka vahti, että kukaan ei nukkunut messun aikana.

Kirkon esineistä Laurentius patsas varastettiin vuonna 1976. Tiensä takaisin se löysi Avotakka lehden kuvauksien perusteella vuonna 1978. Lehdessä oli kuvia kodista ja yhdessä kuvassa näkyi Laurentiuksen patsas. Tutkimukset osoittivat, että kyseessä on nimenomaan Hollolan kirkosta varastettu Laurentius. Myös kirkon vanhemmat ehtoollisastiat varastettiin syksyllä 1977. Ne eivät olleet kovinkaan kauaa kadoksissa. Ne löytyivät kirkon läheltä Särkätien varrelta ojan pohjalta, kun lumet keväällä 1978 sulivat.

Monella on mielikuva, että kirkonkelloja soittanut on mies. Hollolassa viimeisin kellojen soittaja oli nainen. Kelloja soitettiin viimeisen kerran manuaalisesti 70-luvulla. Kirkon kellot sähköistettiin vuonna 1977.

Kirkkoonhan ei saisi tuoda eläimiä. Mutta aina silloin tällöin joku yksilö pääsee livahamaan. Lintuja pääsee aina välillä lentelemään sisälle ja niiden ulos saaminen ei olekaan helppo juttu. Myös vähän epätavallisempi eläin on päässyt livahamaan sisälle. Joskus 70-luvulla naapurin sika karkasi ja se löytyi kirkon sisältä.

6 YHTEENVETO

Suurimmat motivaatiot matkustaa ovat uskonto ja kulttuuri, vaikka moni uskonto- ja kulttuurimatkailija ei näe itseään sellaisena. Osittain sen takia niiden määrittäminen on vaikeaa. Motivaatio lähteä matkalle tai vierailulle johonkin kohteeseen voi muuttua matkan varrella tai se voi saada uudenlaisia elementtejä. Kirkot maailmalla ovat osa alueen kulttuuria ja ennen kaikkea sidoksissa uskontoon. Niissä vierailevat sanovat usein syyksi nähtävyyksien, uteliaisuuden, tunnelman, historian, arkkitehtuurin ja hiljentymisen samoin kuin sukujuuret on monesti syy vierailulla kirkossa.

Hollolan kirkko on yksi lähes kolmestasadasta tiekirkosta. Kirkko on yksi Suomen suurimpia keskiaikaisia kivikirkkoja, jonka kävijämäärät ovat laskeneet huippu vuosista puoleen. Kirkossa käy kesäisin neljän kuukauden aikana silti yli 6 000 matkailijaa. Elämyksen elementtejä tuomalla paremmin ja esille, käynnistä saadaan positiivisempi, elämyksellisempi, kokemus. Elämyksellinen käynti alkaa jo ennen kuin vierailija saapuu kirkkoon ja markkinointi yksi keino herätellä asiakkaan motivaatiota. Siinä vaiheessa kun matkailija saapuu kirkkoon, on hän itse vaikuttava tekijä elämyksellisyyden synnyssä. Elämys on aina henkilökohtainen ja tärkeintä ei ole se mitä matkailijalle tarjotaan vaan miten se hänelle tarjotaan.

Työssä käytin Kirkkopalveluiden teettämää asiakaskyselyä, jonka avulla peilasin sitä minkälaisia kävijöitä Hollolan kirkossa käy. Elämyksellisyyttä tutkin omien havaintojeni perusteella LEOn elämyskolmion avulla. Opinnäytetyöprosessin edetessä huomasin, että työ on tarkoitettu ennemminkin oppaalle, joka työskentelee kirkossa, kuin pelkästään Hollolan seurakunnalle. Seurakunta on kuitenkin se joka luo pohjan elämykselliselle käynnille, mutta oppaan osa on se, joka näkyy kävijälle.

6.1 Jatkoehdotuksia

Työtä tehdessäni selvittelin miten Hollolan kirkkoa nykyään markkinoidaan matkailukohteena. Ennen kirkonkylää markkinoitiin intensiivisemmin ja se näkyi kävijämäärissä. Markkinoinnin parantaminen, mukaan lukien seuraavat kanavat, joihin tutustuin työtä tehdessäni, olisi hyvä projekti opinnäytetyöksi. Uusi esite kirkonseudun yrittäjistä yli kymmenen vuoden tauon jälkeen nostattaisi aluetta uudelleen kartalle. Itse en kyseistä esitettä muista, mutta jos olisin kuullut siitä nyt, niin uuden esitteen tekeminen ja kokoaminen opinnäytetyönä olisi voinut olla myös kiinnostava. Hollolan kunnan (2010) sivuilla on muutaman vuoden vanha esite, joka kuvien osalta kaipaisi päivitystä samoin kuin tekstinkin osalta. Esite ei anna luotettavaa kuvaa alueesta. Toisaalta henkilö, joka ei ole kirkonkylällä käynyt, ei tiedä, että kuvissa on päivittämisen varaa. Hollolan kirkosta vain pieni maininta ja kuvassakin näkyy vain kellotapuli osittain (Hollolan kunta 2010).

Kirkko olisi hyvä myös saada näkyviin Hollolan Kirkonseudun Kylät ry:n julkaisemaan tiedotuslehteen. Kyläyhdistyksen tiedotuslehti, Hollolan kirkonseudun Kyläposti, ilmestyy kerran vuodessa. Sen painos on 1 200 kpl ja se jaetaan 16710, 16730 ja 16790 postinumeroalueiden, Hollolan kirkonkylän alue, postilaatikoihin. Lehdessä ei ole erikseen Hollolan seurakunnan mainosta, jossa kerrottaisiin kirkon aukioloajoista kesällä. (Hollolan Kirkonseudun Kylät ry 2014.) Lehden lopussa olevassa alueen tapahtumakalenterissakaan ei ole mainintaa kirkon aukioloajoista, vaikka siellä on alueen muiden nähtävyyksien aukioloajat (Savolainen 2013).

Lahti Region (2014) mainitsee Hollolan kirkonseudun omilla sivuillaan, mutta linkit johtavat Hollolan kunnan sivuille. Toisenlainen yhteistyö, tiiviimpi yhteistyö, Lahti Region kanssa auttaisi laajemmassa markkinoinnissa. Lahti Regionin tehtävänähän on markkinoida laajempaa aluetta, ei pelkästään Lahtea. Yhtenä jatkotutkimuksen aiheena voisi olla juuri Lahti Regionin kanssa tehtävä yhteistyö ja sitä kautta venäläiset matkailijat. Venäläisten retkipäivä osui kesällä 2013 usein lauantaipäivälle, jolloin oli paljon kirkollisia toimituksia.

6.2 Oma prosessi

Tiekirkkomatkailu aiheena ei kimmonnut alun perin itseltäni vaan se nousi esiin keskustelustani lehtori Kirsi Kallioniemen kanssa. Kesän 2012 aikana ajatus vain vahvistui ja päätin, että teen tiekirkkomatkailusta opinnäytetyön. Aikataulu venähti useaan otteeseen ja työnteke pääsi varsinaiseen vauhtiin vasta loppu vuodesta 2013. Suurin syy tähän aikataulun pettämiseen oli tietoperustan materiaalin hankkiminen ja muutoinkin tietoperustan alkuperäinen hatara rakenne. Jos olisin pitänyt alkuperäisessä suunnitelmassa, työssä ei ole olisi ollut mitään järkeä, syytä miksi ylipäättänsä työ olisi tehty. Toisaalta on myös hyvä, että prosessi venähti, koska kesällä 2013 saamani kokemus on ollut hyvänä hyötynä työtä kirjoittaessa. Ja nyt tulevana kesänä, kun olen menossa uudestaan Hollolan kirkon oppaaksi, pystyn heti hyödyntämään tekemiäni uusia näkökulmia. Työtä tehdessäni huomasin, että en teekään tätä suoranaisesti Hollolan seurakunnalle, vaan kirkossa toimiville oppaille. Moni asia elämyksellisyyteen liittyen oli tiedossani, mutta niiden saaminen paperille oli hankalampaa. Lähinnä loppu osan sitominen sujuvasti teoriaosuuteen tuotti ongelmia. Kirjoittaminen ei ole minun juttuni saatikka kirjoittaminen, joka pohjautuu lähteisiin. Nyt pääsen kokeilemaan tekemiäni ehdotuksia käytännössä.

*”Tulkoon tie sinua vastaan,
olkoon tuuli aina myötäinen,
päivä poskillesi paistakoon,
sade pelloillesi virratkoon.
Ja kunnes kohdataan,
elämäsi jääköön käsiin
Jumalan.”*

*(Irlantilainen matkalaisen siunaus, suom. Anna-Mari Kaskinen)
(Tiekirkko-toimisto 2013)*

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

Arola, P., Hyry, K., Kahla, U., Pentikäinen, A. & Pentikäinen, E. 2003. Uskonnon matkakirja – Uskonnot tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Borg, P., Kivi, E. & Partti, M. 2002. Elämyksestä elinkeinoksi – Matkailusuunnittelun periaatteet ja käytäntö. Helsinki: WSOY

Fyall, A., Garrod, B., Leask, A. & Wanhill, S. 2008. Managing Visitors Attractions. Great Britain: Elsevier Ltd.

Hiekkanen, M. 2003. Suomen kivikirkot keskiajalla. Helsinki: Otava

Hiekkanen, M. 2007. Suomen keskiajan kivikirkot. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Louhenjoki-Schulman, P-L. & Hedenström, K. 2004. Suomen kulttuurinähtävyydet. Helsinki: Otava

Mantere, H. (toim.) 1985. Hollolan kirkko – Asutuksen, kirkon ja seurakunnan historia. Hollola: Hollolan seurakunta

Metsäranta, P. (toim.) 2010. Linnoista lähiöihin – Rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Milonoff, T. & Rantala, R. 2011. Seikkailijan Atlas. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus

Papathanassis, A. (toim.) 2011. The Long Tail of Tourism – Holiday Niches and their Impact on Mainstream Tourism. Germany: Gabler

Richards, G. (toim.) 2007. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives. New York: Haworth Hospitality Press

Sigala, M., Christou, E. & Gretzel, U. (toim.) 2012. Social Media in Travel, Tourism and Hospitality – Theory, Practice and Cases. Great Britain: MPG Books Group

Sinisalo, A. & Lilius H. 1962. Kauneimmat kirkkomme. Jyväskylä: K. J. Gummerus Osakeyhtiö

Tiekirkko-toimisto 2013. Tiekirkko-oppaan työkalupakki 2013.

Vuoristo, K-V. 2002. Matkailun muodot. Helsinki: WSOY

ELEKTRONISET LÄHTEET

Etelä-Suomen Sanomat 2013. Lahdesta pääsee kesällä vesibussilla Hollolan kirkolle. [viitattu: 11.2.2014]. Saatavissa:

<http://www.ess.fi/uutiset/paijathame/2010/05/03/lahdesta-paasee-kesalla-vesibussilla-hollolan-kirkolle>

Google Maps 2013. Reittiohjekaku. [viitattu: 18.3.2013]. Saatavissa:

<https://maps.google.fi/maps?hl=fi&tab=wl>

Google Maps 2014. Reittiohjekaku. [viitattu 12.3.2014]. Saatavissa:

<https://maps.google.fi/>

Grönroos, M. 2000. Ateismi-FAQ. [viitattu 12.1.2014]. Saatavissa:

<http://www.nic.funet.fi/~magi/metsola/arkisto/uskfil/ateismi.html>

Helsingin kaupunginkirjasto 2014. Milloin naisten kirkottaminen lopettiin Suomessa? [viitattu: 18.2.2014]. Saatavissa: <http://www.kysy.fi/kysymys/milloin-naisten-kirkottaminen-lopettiin-suomessa>

Helsingin Sanomat 2014. Sanakirja.org. [viitattu: 5.1.2014]. Saatavissa:

<http://www.sanakirja.org/search.php?q=e1%C3%A4mys&l=17&l2=3>

Hollolan Kirkonseudun Kylät ry 2014. [viitattu 18.3.2014]. Saatavissa:

<http://hollolankirkonseudunkylat.fi/?portaali=hirvenhiihtajat&sivuid=318>

Hollolan keskiaikaseura 2014. Medium Aevum Hollolense ry. [viitattu

23.3.2014]. Saatavissa: <http://www.keskiaika.fi/?sivu=Seura>

Hollolan kunta 2010. Viihtyisä ja elinvoimainen Hollola. [viitattu 9.2.2014]. Saatavissa: <http://www.esitteemme.fi/hollolan-kunta/webview/#/10/>

Hollolan kunta 2014. Kunta esittely. [viitattu 5.1.2014]. Saatavissa:

<http://www.hollola.fi/keskus/frame/frame1.htm>

Hollolan seurakunta 2012a. Hollolan Pyhän Marian kirkko. [viitattu 17.11.2012].

Saatavissa:

http://www.hollolanseurakunta.fi/yleistietoa_ja_lomakkeet/historia/hollolan_kirkko

Hollolan seurakunta 2012b. Hollolan seurakunnan historia. [viitattu 17.11.2012].

Saatavissa:

http://www.hollolanseurakunta.fi/yleistietoa_ja_lomakkeet/historia/seurakunnan_historia/

Hollolan seurakunta 2012c. Hollolan Pyhän Marian kirkko. [viitattu 17.11.2012].

Saatavissa: http://hollolanseurakunta.fi/toimitilat/hollolan_kirkko

Hollolan seurakunta 2014d. Hollolan seurakunta. [viitattu: 14.2.2014]. Saatavissa:

<https://www.facebook.com/hollolanseurakunta?ref=stream>

Hollolan seurakunta 2014e. Kirkonseutu-lehti. [viitattu 18.3.2014]. Saatavissa:

http://hollolanseurakunta.fi/yleistietoa_ja_lomakkeet/kirkonseutu_-lehti

Katolinen.net 2014. Katolinen kirkko Suomessa. [viitattu 9.2.2014]. Saatavissa:

<http://www.katolinen.net/>

Kazim, A. 2011. Balancing Tourism and Religious Experience: Understanding Devotees' Perspectives on Thaipusam in Batu Caves, Selangor, Malaysia. *Journal of Hospitality Marketing & Management* [verkkolehti]. Vol. 20 Issue 3/4, p. 441–456. [viitattu 16.1.2014]. Saatavissa EBSCO Academic Search Elite -tietokannassa:

<http://web.b.ebscohost.com/aineistot.phkk.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=a9b2e34a-f9cd-48a6-b0a3-a69c28f8d9bf%40sessionmgr114&vid=5&hid=122>. ISSN: 1936–8623.

Kirkkopalvelut 2013a. Jarruta taivaalliselle tauolle. [viitattu 13.10.2013]. Saata-

vissa: <http://www.tiekirkot.fi/tiekirkot>

Kirkkopalvelut 2013b. Tiekirkot. [viitattu: 17.11.2013]. Saatavissa:
<http://www.tiekirkot.fi/mapdata/kirkot.php>

Kirkkopalvelut 2013c. Tiekirkon määrittely. [viitattu 13.10.2013]. Saatavissa:
<http://www.tiekirkot.fi/mukaan-tiekirkkojen-ketjuun>

Kirkkopalvelut 2013d. Tiekirkot houkuttelivat tauolle tänäkin kesänä. [viitattu 13.10.2013]. Saatavissa: http://www.tiekirkot.fi/images/Mediatiedote_-_Tiekirkkojen_kvijmrt_2013.pdf

Kirkkopalvelut 2014a. Seurakunta. [viitattu 16.2.2014]. Saatavissa:
<http://www.tiekirkot.fi/liittymisen-jaelkeen>

Kirkkopalvelut 2014b. Apua oppaiden koulutukseen. [viitattu 12.1.2014]. Saatavissa: <http://www.tiekirkot.fi/apua-oppaiden-koulutukseen>

Krén, E. & Marx, D. 2014. Michelangelo Buonarroti. Gallery of Art. [viitattu 26.1.2014]. Saatavissa: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/m/michelan/1sculptu/pieta/1pieta1.html>

Lahti Region 2014. Näe ja koe Lahdessa ja seudulla. [viitattu 9.2.2014]. Saatavissa: <http://www.lahtiregion.fi/tule-ja-viihdy/nae-ja-koe>

LEO 2009. Elämyskolmio. [viitattu 26.11.2012]. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Saatavissa:
<http://www.leofinland.fi/index.php?name=Content&nodeIDX=3615>

LEO 2010a. Elämyksen elementit. [viitattu 26.11.2012]. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Saatavissa:
<http://www.leofinland.fi/index.php?name=Content&nodeIDX=4321>

LEO 2010b. Kokemuksen tasot. [viitattu 5.1.2014]. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Saatavissa:
<http://www.leofinland.fi/index.php?name=Content&nodeIDX=4320>

Liikennevirasto 2013. Liikennemerkit. [viitattu 14.2.2014]. Saatavissa:
http://portal.liikennevirasto.fi/sivu/www/f/liikenneverkko/liikennemerkit_turvalaitteet/palvelukohteiden_opastusmerkit

Matkahuolto 2013. Aikatauluhaku. [viitattu: 18.3.2013]. Saatavissa:
<http://www.matkahuolto.info/lippu/fi/connectionsearch>

Matkailun edistämiskeskus 2010. Kiinnostaako Suomi kulttuurimatkailukohteena? [viitattu 17.3.2014]. Saatavissa: <http://www.mek.fi/studies/kiinnostaako-suomi-kulttuurimatkailukohteena/>. ISBN: 978-952-5682-34-2 (PDF)

Muola, T. 2002–2003. Maailmanuskojen kartastot – pääsivu. [viitattu 19.2.2014]. Opintoverkko Oy. Saatavissa:
<http://www.opinto.net/uskonto/timomuola/maausk.html>

Museovirasto 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. [viitattu 21.2.2014]. Saatavissa:
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=284

Ortodoksi.net 2014. Kirkottaminen. [viitattu: 18.2.2014]. Saatavissa:
<http://www.ortodoksi.net/index.php/Kirkottaminen>

Richards, G. & Munsters, W. 2010. Cultural Tourism Research Methods. [viitattu 8.1.2014]. Saatavissa:
http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=9Vpv6qWyzmEC&oi=fnd&pg=PR5&dq=what+is+cultural+tourism&ots=wAf31hYJIW&sig=fIXEdExiDSeEU-QaoedVVb7FYx4&redir_esc=y#v=onepage&q=what%20is%20cultural%20tourism&f=false

Saukkolin, J. (toim.) 2012. Euroopan kulttuuripääkaupunki Turku 2011. Turku 2011 – säätiön loppuraportti kulttuurikaupunkivuoden toteutumisesta. [viitattu 22.2.2014]. Saatavissa:
http://www.turku2011.fi/sites/default/files/liitteet/turku_2011_saation_loppuraportti.pdf

Savolainen, A. (toim.) 2013. Kirkonseudun Kyläposti 25.4.2013. [viitattu: 18.3.2014]. Saatavissa:
http://www.hollolankirkonseudunkylat.fi/tiedostot/Muu%20materiaali/kylaposti_2013_valmis.pdf

Suomen ortodoksinen kirkko 2014. Hakemisto. [viitattu 9.2.2014]. Saatavissa:
<http://www.ort.fi/hakemisto/K>

Suomi Sanakirja 2013a. Mitä uskonto on? [viitattu 12.1.2014]. Saatavissa:
<http://vastaukset.fi/q/Mit%C3%A4+uskonto+on%3F>

Suomi Sanakirja 2013b. Kirkko. [viitattu 21.1.14]. Saatavissa:
<http://www.suomisanakirja.fi/kirkko>

Taivaallinen taukopaikka 2014. Taivaallinen taukopaikka. [viitattu: 14.2.2014].
Saatavissa: <https://www.facebook.com/taivaallinentauropaikka>

Tarssanen, S. (toim.) 2009. Elämystuottajan käsikirja. [viitattu: 16.1.2014]. Saatavissa: <http://www.leofinland.fi/index.php?name=Content&nodeIDX=3838>. ISBN 978-952-5585-64-3 (pdf)

World Cities Culture Forum 2013. World Cities Culture Report. [viitattu 22.2.2014]. Saatavissa:
http://www.worldcitiescultureforum.com/sites/all/themes/wcct/assets/pdfs/WCCR2013_low.pdf

MUUT LÄHTEET

Hollolan kunta 2014b. [puhelinsoitto]. Vastaanottaja Kunnanvirasto, yhteispalvelupiste Piipahlus. Soitettu 17.3.2014

Hollolan seurakunta 2014a. Oppaan päiväkirja. Hollolan kirkko

Hollolan seurakunta 2014b. Kirkollisten toimitusten päiväkirja. Hollolan kirkko

Hollolan seurakunta 2014c. Kirkon päiväkirja. Hollolan kirkko

Maunuksela, M. & Säde, J. 2008. Hollolan kirkko. Esite. Hollolan kirkko

Saari, M. 2014. Toimistos sihteeri. Hollolan seurakunta. Haastattelu 7.1.2014

Säde, J. 2014. Hollolan tiekirkko [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Saari, T. Lähetetty 24.2.2014

Toivonen, K. 2014. Opas. Mahimi Oy. Haastattelu 14.2.2014

Tiekirkot Suomessa kesällä 2013 (Kirkkopalvelut 2013b)

Alatornion kirkko	Tornio
Alavuden kirkko	Alavus
Aleksanterin kirkko	Tampere
Anttolan kirkko	Mikkeli
Apostolien Pietarin ja Paavalin sekä Pappismarttyyri Blasioksen kirkko	Pielavesi
Askaisten kirkko	Masku
Ekenäs kyrka - Tammisaaren kirkko	Raasepori
Elimäen kirkko	Kouvola
Engelin kirkko	Kärsämäki
Enontekiön (Hetan) kirkko	Enontekiö
Espoon Tuomiokirkko - Esbo domkyrka	Espoo
Euran kirkko	Eura
Evijärven kirkko	Evijärvi
Forssan kirkko	Forssa
Fredrika Sofian kirkko	Ikaalinen
Gabrielin kirkko	Alajärvi
Halikon kirkko	Salo
Hangö kyrka - Hangon kirkko	Hanko
Hattuvaaran pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin tsasouna	Ilomantsi
Hauho, Pyhän Johannes Kastajan kirkko	Hämeenlinna
Haukiputaan kirkko	Oulu
Hausjärven kirkko	Hausjärvi
Heinolan kirkko	Heinola
Heinäveden Kirkastusvuoren kirkko	Heinävesi
Himangan kirkko	Kalajoki
Hollolan Pyhän Marian kirkko	Hollola
Honkiniemen kirkko	Ähtäri
Huittisten Pyhän Katariinan Kirkko	Huittinen
Hyrnsalmen kirkko	Hyrnsalmi
Hyvinkään kirkko	Hyvinkää
Hämeenlinnan kirkko	Hämeenlinna
Iin kirkko	Ii
Ilmajoen kirkko	Ilmajoki
Ilomantsin ev.lut. kirkko	Ilomantsi
Inarin kirkko (Saamelaiskirkko)	Inari
Ingå kyrka, Inkoon kirkko	Inkoo
Irjanteen kirkko	Eurajoki
Isonkyrön vanha kirkko	Isokyrö
Jaalan kirkko	Kouvola
Jalasjärven kirkko	Jalasjärvi
Joensuun ev. lut. kirkko	Joensuu
Johanneksen kirkko	Hamina
Joroisten kirkko	Joroinen
Joutsan kirkko	Joutsa
Jumalanäidin Tihvinäläisen ikonin kirkko, Viinjärvi	Liperi
Juvan kirkko	Juva

Jämijärven kirkko	Jämijärvi
Jämsän kirkko	Jämsä
Kaarlelan kirkko - Karleby kyrka	Kokkola
Kairosmajan Revontulikappeli	Pelkosenniemi
Kajaanin kirkko	Kajaani
Kalajoen kirkko	Kalajoki
Kalannin Pyhän Olavin kirkko	Uusikaupunki
Kangasalan kirkko	Kangasala
Kangasniemen kirkko	Kangasniemi
Kankaanpään kirkko	Kankaanpää
Kannuksen kirkko	Kannus
Kanta-Loimaan kirkko	Loimaa
Karjalohjan kirkko	Lohja
Karunan kirkko	Sauvo
Kauhajoen kirkko	Kauhajoki
Kauhavan kirkko	Kauhava
Kaupunginkirkko	Jyväskylä
Kaustisen kirkko	Kaustinen
Kemin kirkko	Kemi
Kerimäen kirkko	Savonlinna
Keski-Porin kirkko	Pori
Kesälahden kirkko	Kitee
Keuruun kirkko	Keuruu
Kihniön kirkko	Kihniö
Kiimingin kirkko	Oulu
Kiteen kirkko	Kitee
Kittilän kirkko	Kittilä
Kiuruveden kirkko	Kiuruvesi
Klamilan kyläkirkko	Virolahti
Klaukkalan kirkko	Nurmijärvi
Kolmen Ristin Kirkko	Imatra
Konginkankaan kirkko	Äänekoski
Konneveden kirkko	Konnevesi
Kontiolahden kirkko	Kontiolahti
Korpilahden kirkko	Jyväskylä
Kotkan ev.lut. kirkko	Kotka
Kouvolan Keskuskirkko	Kouvola
Kristuksen Kirkastumisen kirkko	Haapajärvi
Kristuksen kirkastumisen kirkko	Kajaani
Kristuksen ylösnousemuksen kirkko	Jyväskylä
Kuhmon kirkko	Kuhmo
Kuopion tuomiokirkko	Kuopio
Kuoreveden kirkko	Jämsä
Kurikan kirkko	Kurikka
Kurun kirkko	Ylöjärvi
Kustaa Aadolfin kirkko	Isalmi
Kuusankosken kirkko	Kouvola
Kvevlax kyrka	Mustasaari
Kymin kirkko	Kotka
Kyyjärven kirkko	Kyyjärvi

Kärkölän kirkko	Kärkölä
Laihian kirkko	Laihia
Lakeuden Risti	Seinäjoki
Lapinlahden kirkko	Lapinlahti
Lappeen kirkko	Lappeenranta
Lapuan tuomiokirkko	Lapua
Larsmo kyrka	Luoto
Lasten katedraali - Finlaysonin kirkko	Tampere
Lauritsalan kirkko	Lappeenranta
Lehtimäen kirkko	Alajärvi
Lemin kirkko	Lemi
Lempäälän Pyhän Birgitan kirkko	Lempäälä
Lentiiran kirkko	Kuhmo
Leppävuiran kirkko	Leppävirta
Lestijärven kirkko	Lestijärvi
Liedon Pyhän Pietarin kirkko	Lieto
Lohtajan (Sophia Magdalenan) kirkko	Kokkola
Lokalahden kirkko	Uusikaupunki
Lopen kirkko	Loppi
Lopen Vanha kirkko	Loppi
Luhangan kesäkirkko	Luhanka
Lumijoen kirkko	Lumijoki
Luopioisten kirkko	Pälkäne
Maaningan kirkko	Maaninka
Maarian kirkko	Turku
Malax kyrka	Maalahti
Marian kappeli	Kittilä
Mariehamn, S:t Görans kyrka	Maarianhamina
Merikarvian kirkko	Merikarvia
Mikkelin Pitäjänkirkko	Mikkeli
Mikkelin tuomiokirkko	Mikkeli
Muhoksen kirkko	Muhos
Muuramen kirkko	Muurame
Muuraveden kirkko	Juankoski
Mynämäen kirkko	Mynämäki
Mäntsälän kirkko	Mäntsälä
Mäntyharjun kirkko	Mäntyharju
Mäntän kirkko	Mänttä-Vilppula
Naantalın kirkko	Naantali
Nastolan kirkko	Nastola
Nilsian kirkko	Kuopio
Nivalan kirkko	Nivala
Nokian kirkko	Nokia
Noormarkun kirkko	Pori
Nousiaisten Pyhän Henrikin kirkko	Nousiainen
Nurmeksens ev.lut. kirkko	Nurmes
Nurmes, Bomban tsasouna	Nurmes
Nurmijärven kirkko	Nurmijärvi
Nurmon kirkko	Seinäjoki
Oravais kyrka - Oravaisten kirkko	Vöyri
Orimattilan kirkko	Orimattila
Oriveden kirkko	Orivesi

Otaniemen kappeli	Espoo
Oulaisten kirkko	Oulainen
Oulun tuomiokirkko	Oulu
Oulunsalon kirkko	Oulu
Paltamon vanha kirkko	Paltamo
Parikkalan kirkko	Parikkala
Parkanon kirkko	Parkano
Pattijoen Metsäkirkko	Raaha
Pedersöre kyrka	Pietarsaari
Perhon kirkko	Perho
Peräseinäjoen kirkko	Seinäjoki
Petäjäveden kirkko	Petäjävesi
Pieksämäen Vanha kirkko	Pieksämäki
Pielaveden kirkko	Pielavesi
Pielipajärven erämaakirkko	Inari
Pihtiputaan kirkko	Pihtipudas
Piippolan kirkko	Siikalatva
Pirkkalan kirkko	Pirkkala
Polvijärven Pyhän Johannes Kastajan kirkko	Polvijärvi
Pomarkun kirkko	Pomarkku
Pomarkun vanha puukirkko	Pomarkku
Posion kirkko	Posio
Profeetta Elian kirkko	Iisalmi
Pudasjärven kirkko	Pudasjärvi
Pulkkilan kirkko	Siikalatva
Puolangan kirkko	Puolanka
Puumalan Johannes Kastajan kirkko	Puumala
Pyhäjoen kirkko	Pyhäjoki
Pyhämaan uhrikirkko	Uusikaupunki
Pyhämaan uusi kirkko	Uusikaupunki
Pyhän Hengen kirkko	Outokumpu
Pyhän Henrikin kirkko	Pyhtää
Pyhän Laurin kirkko	Janakkala
Pyhän Laurin kirkko	Salo
Pyhän Laurin kirkko - Helsingin kyrka S:t Lars	Vantaa
Pyhän Margareetan kirkko	Vehmaa
Pyhän Mikaelin kirkko	Keminmaa
Pyhän Mikaelin kirkko	Laitila
Pyhän Mikaelin kirkko - St. Mikaelin kyrka	Kirkkonummi
Pyhän Nikolaoksen katedraali	Kuopio
Pyhän Nikolaoksen kirkko	Kotka
Pyhän Olavin kirkko	Ulvila
Pyhän profeetta Elian kirkko	Ilomantsi
Pyhän Ristin kirkko	Kuusamo
Pyhän Ristin kirkko	Rauma
Pyhännän kirkko	Pyhäntä
Pyhärannan kirkko	Pyhäranta
Päijälän rukoushuone	Kuhmoinen
Pälkäneen kirkko	Pälkäne
Pörtöns kyrka	Närpiö

Raahen Pyhän Kolminaisuuden kirkko	Raahе
Raision Pyhän Martin kirkko	Raisio
Rajamäen kirkko	Nurmijärvi
Rantsilan kirkko	Siikalatva
Rengon Pyhän Jaakon kirkko	Hämeenlinna
Revonlahden kirkko	Siikajoki
Riistaveden kirkko	Kuopio
Ristiinan kirkko	Mikkeli
Ristijärven kirkko	Ristijärvi
Ristinkirkko	Lahti
Rovaniemen kirkko	Rovaniemi
Ruokolahden kirkko	Ruokolahti
Ruotsinpyhtään kirkko	Loviisa
Rymättylän Pyhän Jaakobin kirkko	Naantali
Saarijärven kirkko	Saarijärvi
Saloisten Pyhän Olavin kirkko	Raahе
Sammatin kirkko	Lohja
Sammonlahden kirkko	Lappeenranta
Samuelin kirkko	Haapajärvi
Sarvijoen rukoushuone	Kurikka
Sastamalan Pyhän Marian kirkko	Sastamala
Sauvon Pyhän Klemensin kirkko	Sauvo
Savonlinnan Tuomiokirkko	Savonlinna
Seurakuntakeskuksen kirkko	Tervola
Sievin kirkko	Sievi
Siilinjärven Kristuksen tulemisen kirkko	Siilinjärvi
Sipoon vanha kirkko - Sibbo gamla kyrka	Sipoo
Someron kirkko	Somero
Sotkamon kirkko	Sotkamo
Sumiaisten kirkko	Äänekoski
Suomussalmen kirkko	Suomussalmi
Sysmän Pyhän Olavin kirkko	Sysmä
Säränsiemen kirkko	Vaala
Sääksmäen kirkko	Valkeakoski
Taipalsaaren kirkko	Taipalsaari
Taivalkosken kirkko	Taivalkoski
Tampere, Pyhien Aleksanteri Nevalaisen ja Nikolaoksen kirkko	Tampere
Tapiolan kirkko	Espoo
Taulumäen kirkko	Jyväskylä
Tervolan Isokirkko	Tervola
Tervolan Vanha kirkko	Tervola
Tervon kirkko	Tervo
Teuvan kirkko	Teuva
Tiistenjoen kyläkirkko	Lapua

Toholammin kirkko	Toholampi
Toivakan kirkko	Toivakka
Tornion kirkko	Tornio
Turun Mikaelinkirkko	Turku
Turun tuomiokirkko - Åbo domkyrka	Turku
Tuusniemen kirkko	Tuusniemi
Tuusulan kirkko	Tuusula
Törnävän kirkko	Seinäjoki
Ullavan kirkko	Kokkola
Urjalan kirkko	Urjala
Utajärven kirkko	Utajärvi
Utran kirkko	Joensuu
Uudenkaupungin uusi kirkko	Uusikaupunki
Uudenkaupungin vanha kirkko	Uusikaupunki
Vaasan kirkko - Vasa, Trefaldighetskyrkan	Vaasa
Valamon luostarin Kristuksen Kirkastumisen kirkko	Heinävesi
Vampulan kirkko	Huittinen
Vanajan kirkko	Hämeenlinna
Varkauden pääkirkko	Varkaus
Vehmersalmen kirkko	Kuopio
Vihannin Sofia Magdalenan kirkko	Raahе
Vihdin kirkko	Vihti
Vihdin Pyhän Birgitan kirkon rauniot	Vihti
Viinikan kirkko	Tampere
Viitasaaren kirkko	Viitasaari
Vimpelin Pyöreä kirkko	Vimpeli
Virolahden kirkko	Virolahti
Virtain pääkirkko	Virrat
Virtasalmen kirkko	Pieksämäki
Vuolijoen kirkko	Kajaani
Vuosaaren Merimieskirkko	Helsinki
Vähänkyrön kirkko	Vaasa
Ylistaron kirkko	Seinäjoki
Ylivieskan kirkko	Ylivieska
Ylöjärven kirkko	Ylöjärvi
Ylösnousemuksen kirkko	Juankoski

2 mallia tienvarsikyltistä (Kirkkopalvelut 2014a)

Tykkäsitkö Tiekirkosta 2013 – kyselylomake

1. Kirkon nimi:
2. Sukupuolesi: nainen
 mies
3. Ikäryhmäsi:
 alle 20 vuotta
 21 – 30 vuotta
 31 – 40 vuotta
 41 – 50 vuotta
 51 – 60 vuotta
 yli 60 vuotta
4. Kenen kanssa tulit Tiekirkkoon?
 yksin
 puolison kanssa
 lasten kanssa
 vanhempien tai isovanhempien kanssa
 sukulaisten tai ystävien kanssa
 kesävieraiden kanssa
 ryhmän kanssa
 muuten, miten
5. Millä tulit Tiekirkkoon?
 autolla
 kävelen
 polkupyörällä
 linja-autolla
 muulla tavoin, miten
6. Mistä sait tiedon Tiekirkosta?
 Tiekirkko-liikennemerkistä
 tuttujen kautta
 verkkosivuilta
 Facebookista/pyöräilyblogista
 seurakunnan kautta
 matkailuesitteestä
 lehtijutusta
 muuten, miten
7. Mikä sai pysähtymään Tiekirkkoon (valitse yksi tai useampi kohta)?
 nähtävyyсарvo
 arkkitehtuuri
 uteliaisuus
 historia
 tunnelma
 sukujuuret
 hiljentyminen
 Tiekirkko-liikennemerkki houkutteli
 taukopaikan tarve
 musiikki
 tapahtuma
 jokin muu, mikä

8. Onko Tiekirkkojen aukioloaika riittävä?
- kyllä
 en osaa sanoa
 ei, mahdollinen kehittämisehdotus
9. Oliko Tiekirkossa opasta?
- opas oli paikalla ja sain tarvitsemani palvelun
 opas oli paikalla, mutta en tarvinnut/halunnut opaspalvelua
 en nähnyt opasta, enkä kaivannutkaan opaspalvelua
 en nähnyt opasta, vaikka olisin toivonut
10. Suositteletko muille Tiekirkkoon pysähtymistä?
- kyllä
 en osaa sanoa
 en, koska...
11. Aiotko käydä uudelleen Tiekirkossa?
- kyllä, tapanani on aina silloin tällöin pysähtyä Tiekirkoissa
 kyllä. Tämä oli ensimmäinen Tiekirkko-pysähdykseni, mutta tuskin viimeinen
 en osaa sanoa
 en, koska...
12. Mikä sinua puhutteli Tiekirkossa? Arvio ominaisuuksia asteikolla 4-1, jossa 4 = samaa mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 2 = jokseenkin erimieltä, 1 = erimieltä

	4	3	2	1
tunnelma				
kuvataide				
arkkitehtuuri/rakennus				
kirkkopiha/ympäristö				
esineistö/tekstiilit				
musiikki				

13. Mitä sait Tiekirkosta? Arvioi seuraavia ominaisuuksia asteikolla 4-1, jossa 4 = samaa mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 2 = jokseenkin erimieltä, 1 = erimieltä

	4	3	2	1
tietoa historiasta				
mielenrauhaa				
kivan taukopaikka- vaihtoehdon kesäreis- sulle				
hengellistä evästä jat- kaa matkaa				
uusia oivalluksia ja ajatuksia				
tietoa seurakunnan toiminnasta				
tietoa paikkakunnan palveluista				

14. Madaltavatko Tiekirkot mielestäsi kynnystä kirkossa vierailmiseen?

- kyllä
 en osaa sanoa
 ei, koska...

15. Tiekirkkojen verkkopalvelu on osoitteessa

<http://www.taivaallinentaukopaikka.fi/?> Jos olet käyttänyt verkkopalvelua, arvioi sen toimivuutta asteikolla 4-1, jossa 4 = samaa mieltä, 3 = jokseenkin samaa mieltä, 2 = jokseenkin erimieltä, 1 = erimieltä

	4	3	2	1
sivuston ulkoasu miellyttävä				
sivusto on helppokäyttöinen				
sivusto on kiinnostava				
sivusto on selkeä				
sivustolla on riittävästi tietoa				

16. Kesän 2013 uututena on Tiekirkkojen Windows Phone – mobiilisovellus, jonka voi ladata Windows Markerplacesta. Sovelluksessa voi suunnitella reitin, navigoida perille ja tallentaa matkalla omia paikkoja kartalle. Jos kokeilit sovellusta, kerro tässä palautteesi ja kehittämistoiveesi.

- en kokeillut
 kokeilin ja minusta homma toimi hyvin
 kokeilin, mutta en ollut tyytyväinen. Voit halutessasi antaa kehitystoiveita seuraavassa avoimessa kysymyksessä.

17. Kerro oma ideasi ja toiveesi toiminnan kehittämiseksi

Kiitos vastauksistasi.